

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Kaygıları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Professional Concerns of Theology Faculty Students: A
Qualitative Research

Makbule ÖZTÜRK

Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Research Assistant, Kastamonu University, Faculty of Divinity, Department
of Philosophy and Religious Sciences, Kastamonu/Türkiye

makbuleozturk@kastamonu.edu.tr **ORCID:** 0009-0006-5854-8863

Çiğdem GÜLMEZ

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din
Bilimleri Ana Bilim Dalı

Asst. Prof., Kastamonu University, Faculty of Divinity, Department of
Philosophy and Religious Sciences, Kastamonu/Türkiye

cgulmez@kastamonu.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6865-8464

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 19 Şubat/February 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Haziran/June 2025

DOI: 10.53683/gifad.1642068

Atıf / Citation: Öztürk, Makbule – Gülmez, Çiğdem. “İlahiyat Fakültesi
Öğrencilerinin Mesleki Kaygıları Üzerine Nitel Bir Araştırma / Professional Concerns
of Theology Faculty Students: A Qualitative Research”. *Gifad: Gümüşhane
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty
of Theology*, 14/28 (Temmuz/July 2025/2): 434-478

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.
Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr
Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane
University, Faculty of Theology, Gumushane, 29000 Türkiye. Bütün hakları saklıdır. / All
right reserved.

Öz

Bu araştırmanın konusu, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarıdır. Bu öğrencilerin mesleki kaygılarını belirlemek büyük bir öneme sahiptir. Nitekim ilahiyat alanındaki mesleklerde çalışan bireylerin, meslek hayatlarına dair yaşadıkları endişeler sadece kişisel değil toplumsal ve dinî sorumluluklarla da ilişkilidir. Araştırma nitel bir yöntem olan fenomenoloji deseniyle yapılmış ve veriler yarı yapılandırılmış mülakatlarla toplanıp içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın grubu 1. ve 4. sınıf öğrencisi olan 29 kişiden oluşmaktadır. Araştırma sonuçları, ilahiyat öğrencilerinin mesleki kaygılarının olduğunu göstermektedir. Bu kaygılar atanma ve kariyer, mesleki yeterlilik ve performans, iletişim ve kendini ifade etme, mesleğin toplumsal algısı ve sosyal uyum kaygılarıyla beraber ekonomik kaygılar temalarında birleşmektedir. Öğrencilerin mesleki kaygıları sınıf düzeylerine göre karşılaştırıldığında her iki sınıf düzeyindeki öğrencilerin de mesleki kaygıları olmakla beraber 1. sınıf öğrencilerinin en çok atanma ve kariyer noktasında, 4. sınıf öğrencilerinin ise daha çok mesleki yeterlilik ve performansa ilişkin kaygılandıkları söylenebilir. Katılımcıların kaygıları iki cinsiyette de büyük oranda benzerken bazı noktalarda cinsiyete göre farklılaşmaların olduğu görülmüştür. Kadın katılımcıların mesleki yeterlilik ve performans kaygıları öne çıkarken erkek katılımcıların daha çok atanma ve kariyer kaygılarının olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Kaygı, Mesleki Kaygı, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi.

Abstract

The subject of this research is the professional concerns of the students of the Faculty of Theology. Identifying the professional concerns of these students is of great importance. The study aimed to examine the relationship of these concerns with gender and class level variables. There are 29 students in the study who are in 1st and 4th year. The results of the research show that theological students have professional concerns. These concerns combine with the concerns of appointment and career, professional competence and performance, communication and self-expression, social perception of the profession and social cohesion, as well as economic concerns. Students at both grade levels have professional concerns. It can be argued that 1st-grade students are more worried about their careers, while 4th-year students are more worried about their professional competence and performance. While concerns are similar across two genders, there have been some differences at some points. While the occupational competence and performance concerns of female participants are prominent, it is seen that male participants have more appointment and career concerns.

Keywords: *Psychology of Religion, Anxiety, Professional Anxiety, Faculty of Theology Student.*

Extended Summary

This study aims to identify the professional concerns of the students of the theology faculty. Additionally, it aims to determine the concerns of students, and the concentration of anxiety based on gender and class level variables. The question is whether there is any difference in occupational anxiety between students who are starting their studies and students who are finishing their studies. The occupational concerns of 1st and 4th-year students in the theology faculty were determined. It has also been examined whether occupational anxiety levels differ according to gender and class variables. The research method is qualitative, with phenomenology as the pattern. Phenomenology is a qualitative research approach used to comprehend, interpret, and clarify people's experiences. This research approach focuses on individuals expressing their experiences directly and the researcher doing an in-depth analysis to understand those experiences. To identify the professional concerns of the participants, it is necessary to acquire sufficient data. For this reason, the research data was collected using a semi-structured interview technique. The questions asked were flexible and could be modified according to the research process. This helped comprehending the experiences, reactions, and interpretations of the participants in the research. The interview questions developed were checked by the field experts before implementation.

436

Data was then collected. Criteria sampling was utilized for the group of 29 students studying at ... University's Theological Faculty. The interviews were conducted in person with the students who participated in the research. Interviews with each student took approximately 15-30 minutes. The data collection phase is finished once enough data is obtained. The recording device was used to record interviews, and transcripts were produced. The data was analyzed using content analysis. It is possible to systematically analyze the data used in a research study through content analysis. After the findings were reported, the results were discussed and compared with the relevant literature.

The study indicates that theological students have concerns about their professional lives, including appointment and career, professional competence and performance, communication and self-expression, economic and social perceptions of the profession, and social cohesion.

Participants' appointment and career concerns include the inability to obtain enough points for appointments, term extensions, the difficulty of the exams, a high number of graduates, insufficient quotas, pressure from the social environment and the exam system, and the possibility of being assigned to the region they do not want. Among these concerns, the anxiety of being unable to be assigned comes to the fore.

It is also seen that most of the participants are concerned about not being able to provide professional competence. Occupational competence and performance concerns also include the inability to fulfill social responsibilities, cope with changing generations, keep up with technology and age, meet expectations, and be unable to respond to religious questions satisfactorily. In addition to personal development and professional adaptation concerns, there are concerns about continuous development and experiencing professional fatigue and burnout.

Participants expressed concerns about communication and self-expression if they struggle to communicate with students, trainees, and the congregation, and when they cannot communicate with parents. However, some do not have any concerns about communication.

A large part of the working group has no concerns about the economy. Participants who think that they will experience economic difficulties have concerns in some contexts, such as the inability to live due to the basic needs of the salary, the difficulties of metropolis life, being affected by the economic situation of the country, when the profession starts and/or experiencing economic difficulties during specific periods throughout their professional life.

Some participants are concerned about how others and social harmony perceive their profession. Among these concerns are not considered sufficient by society and constant exposure to criticism, discrediting the profession, experiencing social restrictions due to religious identity, association of religion and money, anxiety about staying away from the social environment, etc., it can be said that there are problems such as being unable to get used to geographical and cultural differences and being excluded due to external appearance.

The students of the theology faculty also have various concerns about the institution and region in which they will serve. These concerns include being exposed to political and ideological pressures, being unable to adapt, declaring and adhering to their ideas, experiencing disagreements, and facing

limitations of professional authenticity. Along with these, it is seen that concerns about the education system, concerns arising from physical infrastructure deficiencies, and security levels arise. Administrative and professional communication concerns are shared among the participants' institutional and regional concerns.

This study compared the occupational concerns of students depending on their grade level. It has been observed that students at both grade levels are worried about their future careers. 1st-year students are primarily concerned about their appointments and careers, while 4th-year students are more concerned about their professional competence and performance. The participants' concerns were mostly the same for both genders, but certain areas had some differences. While occupational competence and performance concerns are prominent among female participants, it is observed that male participants have more appointment and career concerns.

As a result, each of these themes illustrates how versatile and deep the professional concerns of the students of theology faculty are. The alleviation of occupational concerns is possible through improving both the educational process and the professional support systems after graduation. Solving these concerns can increase students' self-confidence, support their professional success, and help them grow as individuals who can better respond to the needs of society.

Giriş*

Günümüz dünyasında üniversite eğitimi bireyin hem mesleki hem kişisel gelişiminde önemli bir role sahiptir. Üniversiteler verdikleri eğitim, kariyer danışmanlıkları ve staj gibi sundukları çeşitli imkânlarla öğrencileri iş dünyasına hazırlayarak mesleki kimliklerinin oluşmasına önemli katkı sunmaktadır. Ancak okunan bölümün olanakları, kişinin kendisine yönelik algısı veya yaşanan ülkenin sosyo ekonomik koşulları gibi bazı faktörler de üniversite öğrencilerinin kaygı, stres, güvensizlik, belirsizlik, hayal kırıklığı umutsuzluk gibi olumsuz duygular yaşamasına yol açabilir. Meslek

*Bu çalışmanın Etik Kurulu başvurusu, Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu tarafından değerlendirilmiştir. Kurul, değerlendirmeleri sonucunda çalışmamızın etik açıdan uygun olduğuna 13 No.'lu toplantıda 17 No.'lu karar ile karar vermiştir. Onay tarihi 07.12.2023'tür. Ayrıca çalışma, TÜBİTAK 2209-A Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) tarafından yürütülen "2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı" kapsamında desteklenmeye hak kazanan 1919B012311923 numaralı projenin çıktısı olarak üretilmiştir. Çalışmanın yürütülmesi amacıyla gerekli finansal desteği sağlayan TÜBİTAK'a teşekkür ederiz

yaşamına ilişkin belirsizliklerden kaynaklı bireyin yaşadığı endişe ve stres hâli olarak bilinen mesleki kaygı, üniversite öğrencilerinde yaygın olarak gözlenen sorunlardan biridir.

Üniversite öğrencilerinin yaşadığı mesleki kaygılar hem bireysel hem de çevresel faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çoğunlukla bireysel ve çevresel nedenler birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Bireyin kendine güven eksikliği, bilgi ve beceri bakımından yetersizlik inancı, meslek yaşamında başarılı olmayacağı düşüncesi, gelecek hedeflerinde belirsizlik yaşaması ve hangi alanda ilerleyeceğine karar verememesi gibi bireysel etkenler mesleki kaygıları besleyebilir. Bununla birlikte ekonomik koşullar, atama sayılarının azalması, iş bulma olanaklarına dair belirsizlikler, yüksek işsizlik oranları, iş yaşamındaki acımasız rekabet, stresli çalışma ortamı, gelişim fırsatlarının sınırlılığı ve aile ile toplumun bireyden yüksek başarı beklentisi gibi çevresel faktörler de bu kaygıyı artırabilir. Bu bağlamda mesleki kaygıların bireylerin eğitim sürecindeki akademik performanslarını, motivasyonlarını ve gelecek kararlarını derinden etkilediği söylenebilir.

Ülkemizde meslekte çalışanların ve adayların mesleki kaygılarını inceleyen çok geniş bir literatür oluşmuştur.¹ Türkiye’de üniversite

¹ Serdar Akbulut vd., “Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Journal of Education and New Approaches* 1/1 (Kasım 2018), 1-11; Rabia Arslan vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/1 (Ocak 2023), 161-171; Hasan Atmaca, “Almanca, Fransızca ve İngilizce Öğretmenliği Bölümlerinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygıları”, *Electronic Turkish Studies* 8/10 (Aralık 2013), 67-76; Cüneyd Aydın vd., “Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Kaygı ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/13 (Haziran 2020), 73-106; Bahar Gümrükçü Bilgici - Ümit Deniz, “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygılarının Bazı Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi”, *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 5/1 (Mart 2016), 53-70; Ahmet Bozdam - Özden Taşğın, “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13/1, (2011), 44-53; Kayhan Bozgün - Meltem Akın Kösterelioğlu, “Öğretmen Adaylarında Tükenmişliğin Yordayıcısı Olarak Mesleki Kaygı”, *SETSCI-Conference Proceedings (SETSCI-Conference Proceedings)*, (Aralık 2018), 1120-1123; Aylin Çelen - Devrim Bulut, “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Mesleğe Yönelik Kaygılarının Belirlenmesi (AİBÜ Örneği)”, *The Journal of Academic Social Science* 18/18 (2019), 247-261; İrfan Erdoğan, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki”, *Eskişeyi* 45 (Eylül 2021), 797-818; Burhan Çınar - Uysal Yenipınar, “Turizm Rehberliği Bölümü Öğrencilerinde Genel Öz Yeterlilik Algısı, Mesleki Kaygı ve Mesleği Yapma Niyeti İlişkisi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 30/3 (Aralık 2019), 153-162; Sabahattin Deniz - Canses Tıcan, “Öğretmen Adaylarının Öğretmen Öz-Yeterlilik İnançları ile Mesleki Kaygılarına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/4 (Aralık 2017), 1838-1859; Sadık Dursun - Elif Karagün, “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı

öğrencilerinin mesleki kaygıları üzerine yapılmış araştırmalar gözden geçirildiğinde 2000’li yılların ortalarından itibaren konuya ilgi duyulduğu, 2010 yılından sonra ise hemen her bölümden üniversite öğrencisinin mesleki

Düzeylerinin İncelenmesi: Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24 (Aralık 2012), 93-112; Ahmet Ergin vd., “Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi 5. ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Sürekli Kaygı ve Mesleki Kaygı Düzeyleri ve Bunları Etkileyen Etkenler”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi* 3/3 (Aralık 2016), 16-21; Merve Gerçek, “Mesleki Kaygı ve Kariyer Uyumluluğu Arasındaki İlişkiler: Öğretmen Adayları Açısından Bir İnceleme”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (Aralık 2018), 297-312; Cem Ali Gizir, “Orta Doğu Teknik Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Problemleri Üzerine Bir Çalışma”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/2 (Aralık 2005), 196-213; Coşkun Güngör - İbrahim Gül, “Öğretmen Adaylarının Öz Yeterlik Algıları ile Mesleki Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (Ocak 2021), 774-811; Yasemin İpek vd., “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretim Süreçlerinin Kariyer Eğilimi ve Stresi Açısından İncelenmesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/1 (Ocak 2024), 368-395; Necmi Karşlı, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Dindarlık”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (Temmuz 2021), 220-249; Mevlüt Kaya - Kübra Varol, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (Eylül 2004), 31-63; Oğuzhan Kuru, “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Mesleğe İlişkin Kaygılarının İncelenmesi”, *EKEV Akademi Dergisi* 74 (2018), 269-286; Ali Kuşçalı, “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Mütefekkir* 6/11 (Haziran 2019), 193-210; İslam Musayev - Hatice Kübra Akcan, “Yüksek Din Öğrenimi Gören Öğrencilerin İş Bulma Kaygısı: Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (Haziran 2022), 47-66; Murat Sadıkoğlu vd., “Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeyleri”, *Journal of International Social Research* 11/56 (Haziran 2018), 629-637; Nuray Satılmış, “Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Akademik Öz-Yeterlik ve Mesleki Kaygılarının İncelenmesi”, *Herkes İçin Spor ve Rekreasyon Dergisi* 4/2 (Aralık 2022), 52-59; Gökhan Uludağ vd., “Polis Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/2 (Ekim 2014), 75-94; Alpaslan Gözler vd., “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Başarı Yönelimleri ile Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/1 (2017), 189-211; Ahmet Kara, *Müzik Öğretmeni Adaylarının Kişilik Özellikleri ve Mesleki Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Çelebi Uluyol - Sami Şahin, “Pedagojik Formasyon Öğrencilerinin Öğretmen Kimliği ve Mesleki Kaygı Durumlarının İncelenmesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 22/4 (Aralık 2018), 1051-1072; İbrahim Kurt, “Öğretmen Adaylarının Branşlara Yönelik Algıları ve Branşlararası Statü Sıralaması”, *Milli Eğitim Dergisi* 49/226 (Mayıs 2020), 103-120; Kamil Uygun vd., “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”, *Electronic Turkish Studies* 11/21 (Haziran 2016), 417-436; Halil İbrahim Uzundağ vd., “Beden Eğitimi ve Spor Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Durumunun İncelenmesi”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* 1/3 (2020), 119-129; Hüseyin Ünlü - Mustafa Kayıhan Erbaş, “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Akademik Öz-Yeterlikleri ve Mesleki Kaygıları”, *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi* 2/1 (Haziran 2018), 15-25; Macid Yılmaz, “İlahiyat Fakültesi Mezunlarına Verilen Pedagojik Formasyon Eğitiminin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkileri”, *Bilimname* 28/1 (2015), 287-310.

kaygılarının araştırmalara konu edildiği görülmektedir. Erken tarihli çalışmalardan biri olan ve Gizir'in² ODTÜ son sınıf öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada, öğrencilerin mezuniyet sonrası iş bulamama, maddi açıdan uygun bir iş bulamama ve mesleğe yönelik yeterli formasyona sahip olmama kaygıları incelenmiştir. Atmaca³, yabancı dil öğretmenleri adaylarıyla yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin mesleki kaygılarının yoğunlaştığı alanları belirlemeye çalışmıştır. Atmaca, araştırmasında yabancı dil öğretmenleri adaylarının özellikle ben merkezli, görev merkezli ve öğrenci merkezli kaygılar taşıdıklarını ortaya koymuştur. Uygun ve arkadaşlarının⁴ sosyal bilgiler öğretmen adayları üzerinde yaptıkları çalışmada mesleki kaygı ile cinsiyet ve sosyoekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma, erkek öğretmen adaylarının kadın öğretmen adaylarına göre daha fazla kaygı yaşadıklarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, öğrencilerin ailelerinin gelir durumu ve yaşadıkları yerleşim yerinin büyüklüğünün mesleki kaygılar üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Gerçek⁵, öğretmen adaylarının mesleki kaygıları ile kariyer uyumluluğu arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, mesleki kaygıların artmasının kariyer uyumluluğunu olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Gerçek'in çalışmasına göre görev merkezli, ekonomik ve sosyal merkezli, öğrenci merkezli kaygılar gibi faktörler, öğretmen adaylarının kariyer planlama yönelimlerini ve gelecekteki kariyerlerine yönelik inançlarını azaltmaktadır. Bozgün ve Kösterelioğlu⁶ ise çalışmasında öğretmen adaylarının mesleki kaygılarının tükenmişlik düzeylerini yordama gücünü incelemiştir. Sonuçlar, öğretmen adaylarının mesleki kaygılarının orta düzeyde olduğunu ve bu kaygıların tükenmişlik düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermiştir. Cinsiyet, yaş ve aile geliri gibi değişkenlerin mesleki kaygı ve tükenmişlik üzerindeki etkilerinin sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Ünlü ve Erbaş⁷, çalışmalarını beden eğitimi öğrencileri örneklemiyle yapmıştır. Araştırma, mesleki kaygı düzeyinin öğretmen adaylarının mesleğe yönelik

² Gizir, "Orta Doğu Teknik Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Problemleri Üzerine Bir Çalışma", 196-213.

³ Atmaca, "Almanca, Fransızca ve İngilizce Öğretmenliği Bölümlerinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygıları", 67-76.

⁴ Uygun vd., "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi", 417-436.

⁵ Gerçek, "Mesleki Kaygı ve Kariyer Uyumluluğu Arasındaki İlişkiler: Öğretmen Adayları Açısından Bir İnceleme", 297-312.

⁶ Bozgün - Akın-Kösterelioğlu, "Öğretmen Adaylarında Tükenmişliğin Yordayıcısı Olarak Mesleki Kaygı", 1120-1123.

⁷ Ünlü - Erbaş, "Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Akademik Öz-Yeterlikleri ve Mesleki Kaygıları", 15-25.

tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada ayrıca öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeyleri ile akademik öz-yeterlikleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Arslan ve arkadaşları⁸ da öğretmen adaylarının mesleki kaygılarını farklı değişkenler açısından incelemiştir. Kadın öğretmen adaylarının mesleki kaygılarının erkeklere göre daha yüksek olduğu ve mesleki kaygıların sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Özellikle atanma merkezli kaygılar 2. ve 3. sınıflar arasında daha yüksek çıkmıştır.

Mesleki kaygı üzerine Türkiye’de oluşmuş literatür mesleki kaygının tarihsel süreçte farklı değişkenler ve meslek grupları üzerinde önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir. Cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum ve mezuniyet sonrası iş bulma olasılıkları gibi faktörler, mesleki kaygıların şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu kaygılar, öğrencilerin mesleki yeterliliklerine olan inançlarını, kariyer planlama süreçlerini ve mesleki başarılarını etkileyen önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her meslekte çalışanların ve adayların kaygılanmalarına neden olabilecek sorunlar olabilir. Bu sorunların bir kısmı tüm meslekler için ortak olmakla birlikte bir kısmı ise mesleğe özgüdür. İlahiyat fakültesi hem akademik hem dinî eğitim sunan özel bir yapıya sahiptir. Bu fakültelerin programları öğrencilerine sadece mesleki yeterlik kazandırmayı hedeflemez, aynı zamanda öğrencilerini toplumsal sorumluluklar almaya da hazırlar. Dolayısıyla ilahiyat fakültesi öğrencilerinin hissettiği mesleki kaygılar sadece mesleki gelişim, atanma gibi hususlarla sınırlı olmayıp toplumsal beklentileri karşılamaya yönelik baskıları da içeren karmaşık bir süreçtir. Bir diğer ifadeyle ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygıları toplumsal sorumluluklara dair özel kaygılardan da beslenmektedir. Günümüz dünyasında bireyin ve toplumun yaşamında dinin rolü, etkisi değişim gösterirken, din hizmetlerine yönelik beklentiler de değişim göstermektedir. Bu değişim ilahiyat fakültesi öğrencilerinin toplumsal sorumluluklar konusunda belirsizlikler yaşamalarına yol açmaktadır. Özellikle din görevlisi olarak hizmet sunacak kişiler, farklı kesimlerin eleştirileriyle karşı karşıya kalırken, bu eleştirilerle başa çıkma konusundaki yetersizlik mesleki kaygılara yol açabilmektedir.

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarını konu edinen

⁸ Arslan vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 161-171.

araştırmalar incelendiğinde araştırma sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmalarda nicel yaklaşımın kullanıldığı görülmüştür. Bu araştırmalardan biri olan Kuşcalı'nın⁹ çalışması, İslami ilimler fakültesi öğrencileri arasında mesleki kaygı ve bazı değişkenler arası ilişkinin doğasını keşfetmeyi amaçlamıştır. Çalışmada Kuşcalı, mesleki kaygının cinsiyet temelli farklılıklar gösterdiğini ve kadın öğrencilerin mesleki kaygı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan mesleki yeterlilik, öğrenciyle ilişki kurma ve meslektaşlarla iletişim kaygılarının birbirleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Erdoğan'ın¹⁰ çalışması, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarını ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını incelemiş ve atanma merkezli kaygının diğer kaygı türlerinden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin mesleki kaygı seviyeleri görev merkezli, ekonomik ve sosyal merkezli, meslektaş ve veli merkezli kaygılar açısından düşük düzeyde seyrederken öğrenci iletişimi, kişisel gelişim ve atanma konularında orta seviyededir. Yılmaz'ın¹¹ çalışması, pedagojik formasyon eğitiminin, bu eğitimi alan öğretmen adaylarının mesleki kaygıları ve bu kaygıların öğretmenlik mesleğine olan tutumları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Öğretmen adaylarının mesleki becerileri kazanmasının yanı sıra mesleklerine karşı olumlu tutum geliştirmelerinin, mesleki başarıları üzerinde doğrudan etkili olduğu belirtilmiştir. Aydın vd.'nin¹² çalışması, üniversite öğrencileri arasında mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve mesleki kaygının, bireylerin yaşamlarına anlam katma düzeylerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Cinsiyet, bölüm, yaş ve ekonomik durum gibi değişkenler açısından mesleki kaygıda farklılıklar gözlenmemiştir. Ancak mesleki kaygının, bireylerin genel yaşam algılarını ve anlam arayışlarını etkileyebilecek bir faktör olduğu bu çalışmada vurgulanmıştır. Karşlı'nın¹³ çalışması, ilahiyat fakültesi öğrencileri arasında işsizlik kaygısı ile içsel dinî motivasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu araştırma, erkek öğrencilerin işsizlik kaygısının daha yüksek olduğunu ve içsel dinîmotivasyonun işsizlik kaygısıyla negatif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca bulgular,

⁹ Kuşcalı, "İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", 193-210.

¹⁰ Erdoğan, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki", 797-818.

¹¹ Yılmaz, "İlahiyat Fakültesi Mezunlarına Verilen Pedagojik Formasyon Eğitiminin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkileri", 287-310.

¹² Aydın vd., "Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Kaygı ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", 73-106.

¹³ Karşlı, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Dindarlık", 220-249.

dinî motivasyonun, öğrencilerin mesleki kaygılarıyla başa çıkma süreçlerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. İpek, Arıcan ve Doğan'ın¹⁴ çalışması ise yüksek din öğretimi öğrencileri arasında kariyer stresi ve mesleki kaygının akademik başarı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Öğrencilerin kariyer belirsizliklerinin, mesleki kaygı düzeylerini artırdığı ve bu durumun akademik motivasyonlarını düşürdüğü tespit edilmiştir. Özellikle son sınıf öğrencilerinin iş bulma baskısının yüksek olduğu ve bu baskının öğrencilerin genel başarısını olumsuz etkilediği vurgulanmıştır.

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarını ele alan bu çalışmalar, mesleki kaygının farklı boyutlarını anlamada önemli katkılar sağlamaktadır. Mevcut araştırmalar genellikle mesleki kaygıyı belirli boyutlarla sınırlandırmakta (atanma, mesleki yeterlik, iletişim kaygısı gibi) ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinin karşılaşılabileceği daha geniş bir kaygı yelpazesini kapsamamaktadır. Öte yandan mevcut çalışmaların çoğu nicel araştırma yöntemlerine dayanmaktadır. Öğrencilerin mesleki kaygılarının doğasını daha derinlemesine anlamak için nitel araştırma yöntemlerine, özellikle görüşme ve odak grup çalışmaları gibi yöntemlere daha fazla ihtiyaç vardır. Bu tespitlere dayanarak bu alanda daha derinlemesine araştırmalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

Bu çalışma, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarını derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilecek olan bu çalışmada, öğrencilerin mesleki kaygılarının kaynakları, bu kaygıların eğitim süreçlerine ve meslek yaşamlarına olan etkileri detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Öğrencilerin mesleki kaygılarına dair yapılacak bu analiz hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çözüm önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda, araştırmanın temel amacı, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarını anlamak ve bu kaygıların kaynağını belirleyerek çözüm yolları önermektir. Araştırma sonuçlarının, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleklerine olan ilgilerini artırmak ve onları gelecekteki meslek yaşamlarına daha iyi hazırlamak adına önemli bir kaynak sunması beklenmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın mesleki kaygıların azaltılmasına yönelik politikaların geliştirilmesine ve ilahiyat fakültelerindeki eğitim sisteminin iyileştirilmesine, öğrencilerin hem akademik başarılarına hem de gelecekteki mesleki performansına olumlu

¹⁴ İpek vd., "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretim Süreçlerinin Kariyer Eğilimi ve Stresi Açısından İncelenmesi", 368-395.

katkı sağlaması umulmaktadır.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin geleceğe yönelik mesleki kaygılarını derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın deseni, bireylerin belirli bir olguya dair deneyimlerini anlamaya yönelik bir yaklaşıma dayanan fenomenoloji olarak belirlenmiştir. Fenomenoloji, katılımcıların öznel deneyimlerini ve bu deneyimlerin arkasındaki anlamları ortaya çıkarmak için kullanılan bir araştırma desendir.¹⁵ Bu bağlamda, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarıyla ilgili düşüncelerini ve hislerini derinlemesine anlamak ve incelemek hedeflenmiştir.

1.2. Katılımcılar

Araştırma kapsamında, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan bir çalışma grubu belirlenmiştir. Çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme¹⁶ yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, araştırma örnekleminin belirli niteliklere sahip olması şartının arandığı araştırmalarda kullanılan bir örnekleme yöntemidir. Bu araştırmada ölçüt yöntemle seçilmiş olan örnekleme dâhil olan bireyler, birinci veya dördüncü sınıf ilahiyat öğrencisi olma ölçütünü karşılamaktadır. Bu doğrultuda, araştırmaya birinci sınıf ve dördüncü sınıf öğrencileri dâhil edilmiştir. Katılımcı sayısı 29'dur. Katılımcılar gönüllülük esasına göre seçilmiş olup demografik özelliklerine göre çeşitli yaş, cinsiyet ve kariyer planlarına sahip öğrencilerden oluşmuştur. Araştırma sürecinde etik kurallara dikkat edilmiştir. Araştırmaya katılan tüm öğrencilerden gönüllü olarak katılım sağladıklarına dair bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve veriler anonim hâle getirilmiştir. Araştırma sırasında elde edilen veriler, yalnızca araştırma amaçları doğrultusunda kullanılmış ve herhangi bir üçüncü şahısla paylaşılmamıştır. Aşağıdaki tabloda katılımcılara ait bilgilere yer verilmiştir. Görüşme yapılan katılımcıların cevapları görüşme sırası, cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi bilgilerine göre kodlanmıştır. Bu kodlar tablo ve alıntılarda

¹⁵ Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 78.

¹⁶ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2008), 93.

kullanılmıştır. Örneğin “G-1, K, 22, 4”, “Görüşülen 1. katılımcı, kadın, 22 yaşında, 4. sınıf öğrencisi” anlamına gelmektedir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcı	Sınıf Düzeyi	Cinsiyet	Yaş
G-1	4	K	24
G-2	4	K	22
G-3	4	K	22
G-4	4	K	22
G-5	4	E	23
G-6	4	E	24
G-7	4	E	24
G-8	4	K	23
G-9	4	E	23
G-10	4	K	26
G-11	4	K	22
G-12	4	K	22
G-13	4	K	24
G-14	4	E	24
G-15	4	K	23
G-16	4	K	22
G-17	4	E	23
G-18	1	K	19
G-19	1	K	19
G-20	1	K	20
G-21	1	K	22
G-22	1	K	20
G-23	1	E	21
G-24	1	E	19
G-25	1	E	20
G-26	1	E	20
G-27	1	E	19
G-28	1	E	21
G-29	1	E	19

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatlar, araştırmacının belirlediği temel sorular çerçevesinde yürütülmüş, ancak katılımcıların görüşlerini

serbestçe ifade edebilmeleri için esneklik tanınmıştır. Mülakatlar, her bir katılımcı ile birebir yapılmış, katılımcıların cevaplarının genişliğine bağlı olarak 15-30 dakika sürmüştür. Veri toplama başlangıç tarihi 20.02.2024 olup veri toplama süreci 20.03.2024'te tamamlanmıştır. Katılımcılara yönlendirilmiş mülakat soruları şunlardır:

- Mesleğinizle ilgili sizi düşündüren veya endişelendiren konular var mı? Açıklayabilir misiniz?
- Meslekî yeterlilik ya da donanım açısından kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu konuda geliştirmek istediğiniz yönler var mı?
- Mesleki çevre (çalışma arkadaşları, yöneticiler, kurumlar) hakkında düşünceleriniz nelerdir? Endişe duyduğunuz durumlar var mı?
- Görev yapacağınız topluluklara (öğrenciler, kursiyerler, cemaat vb.) yönelik beklenti ve kaygılarınız nelerdir?

1.4. Veri Analizi

Toplanan veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, verilerin belirli temalar ve kategoriler altında toplanarak yorumlanmasını sağlayan nitel bir analiz yöntemidir.¹⁷ Araştırmada, mülakat verileri önce transkript edilmiştir. Daha sonra, her bir mülakat katılımcısının görüşleri dikkatlice okunarak önce kodlar, sonra kategoriler ve daha sonra da temalar oluşturulmuştur. Verilerin analizi sürecinde, verilerin güvenilirliğini artırmak amacıyla iki farklı araştırmacı (danışman ve proje öğrencisi) tarafından kodlama işlemi yapılmış ve temalar arasında tutarlılık sağlanmıştır.

447

1.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerli ve güvenilir sonuçlar üretebilmesi için çeşitli stratejiler uygulanmıştır. İlk olarak, katılımcılardan elde edilen görüşlerin doğru ve eksiksiz bir şekilde yansıtılması amacıyla tüm mülakatlar ses kaydına alınmış ve daha sonra yazılı hale getirilmiştir. Ayrıca, verilerin yorumlanmasında öznelliği en aza indirmek için iki farklı araştırmacı tarafından bağımsız kodlamalar yapılmış ve karşılaştırılmıştır. Kodlama sürecinde oluşan farklılıklar, araştırmacılar arasında tartışılarak ortak bir karara varılmıştır. Bu sayede, araştırmanın güvenilirliği artırılmıştır.

¹⁷ Cem Koray Olgun, "Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği". *Sosyoloji Notları*, 66-70.

1.6. Sınırlıklar

Bu çalışmada, araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini sınırlayan çeşitli faktörler yer almaktadır. Araştırma yalnızca bir üniversitenin ilahiyat fakültesi öğrencilerine odaklanmaktadır. Bu durum bulguların kapsamını daraltmaktadır. Bulgular diğer üniversitelere genellenemez. Yalnızca İlahiyat fakültesi grubuyla çalışılması sonuçların diğer meslek gruplarındaki kaygılarla karşılaştırılmasını engelleyebilir. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış mülakatlar kullanılarak elde edilen veriler, katılımcıların sosyal istenirlik yanlılığı veya kendini ifade etme eksikliği gibi nedenlerle sınırlı olabilir. Bununla beraber sınıf düzeyleri ve yaş gruplarındaki dengesizlikler, kaygıların dağılımını ve bu durumun etkilerini anlamayı zorlaştırabilir. Katılımcıların ifadeleri kişisel deneyim ve algılarıyla şekillenmektedir. Dolayısıyla sonuçlar, bireysel farklılıklar nedeniyle çeşitlilik gösterebilir. Ayrıca, çalışma sınırlı bir zaman aralığında yürütüldüğü için sosyal ve ekonomik koşullardaki değişimleri ve bunların öğrencilerin kaygılarını gelecekte nasıl etkileyeceğini açıklamada yetersizdir. Bu sınırlılıkların üstesinden gelmek için daha geniş ve çeşitli örneklemelerle, farklı veri toplama yöntemleriyle uzun vadeli çalışmalar önerilmektedir.

2. Bulgular

2.1. Atanma ve Kariyer Kaygısına İlişkin Bulgular

Tablo 2: Atanma ve Kariyer Kaygısına İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f
Atanma ve Kariyer Kaygısı	Yeterli Puanı Alamama	6
	Dönem Uzatma	2
	Atanamama	18
	İstemediği Bölgeye Atanma	3
	Sınav Zorlukları	2
	Yüksek Mezun Sayısı ve Kontenjan Yetersizliği	7
	Sosyal Çevre Baskısı	2
	Torpil ve Sınav Sistemi Endişesi	7

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcılar atanma ve kariyer kaygısı yaşadıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların bu temaya ilişkin mesleki kaygıları atanma için yeterli puanı alamama, dönem uzatma, atanamama ve istemediği bölgeye atanma gibi kaygılarla beraber sınavların zorluğuna, yüksek mezun sayısına, kontenjan yetersizliğine, sosyal çevre baskısına, torpil ve sınav sistemine yönelik endişeleri içermektedir. Bu kaygılar arasında en çok atanamama kaygısının belirtildiği görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri arasından temsilen seçilen bazı yanıtlar şu şekildedir:

“...O puanı alıp alamayacağım konusunda büyük kaygılara sahibim..” (G-16, K, 22, 4)

“...Dönem uzamasından endişeleniyorum...” (G-20, K, 19, 1)

“...Atanma hakkında kaygı yaşıyorum...” (G-24, E, 19, 1)

“...Daha çok, istemediğim bir çevrede... görevlendirilmek kaygım var...” (G-13, K, 22, 4)

“...Daha 1. sınıfım. Ben mezun olana kadar KPSS puanı artıyor, mezun olduğumda atanma kaygısı var...” (G-19, K, 19, 1)

“...Çok fazla mezun olduğundan dolayı kontenjanlara yetişemiyoruz...” (G-29, E, 19, 1)

“...Toplumdan olsun, aileden olsun, insan çevreden bir baskı tabii ki hissediyor, atanman gerekiyor...” (G-11, K, 26, 4)

“...Atanmak için bir sınava girmem gerekiyor ve bu sınavın sonunda bir mülakat oluyor. Bu tür mülakatlardaki torpil gerçekliği beni artık korkutuyor...” (G-2, K, 22, 4)

2.2. Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısına İlişkin Bulgular

449

Tablo 3: Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısına İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f
Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısı	Mesleki Yeterliliklik Sağlayamama	19
	Sosyal Sorumlulukları Yerine Getirememe	3
	Değişen Nesillerle Başa Çıkamama	10
	Teknolojiye ve Çağa Ayak Uyduramama	1
	Dinî Sorulara Tatmin Edici Cevap Verememe	6
	Kişisel Gelişim Endişesi	4
	Mesleki Uyum Sağlayamama	6
	Sürekli Gelişim İhtiyacını Karşılayamama	4
	Mesleki Yorgunluk ve Tükenmişlik Yaşama	1

Tablo 3’te çalışma grubunun mesleki yeterlilik ve performans kaygılarına yer verilmiştir. Katılımcıların çoğunlukla mesleki yeterlilik sağlayamama kaygısının olduğu görülmektedir. Mesleki yeterlilik ve performans kaygıları arasında ayrıca sosyal sorumlulukları yerine getirememe, değişen nesillerle başa çıkamama, teknolojiye ve çağa ayak uyduramama, beklentileri karşılayamama ve dinî sorulara tatmin edici cevap verememe gibi kaygıları vardır. Bunun yanı sıra kişisel gelişim ve mesleki uyum kaygılarıyla beraber sürekli gelişim ihtiyacına yönelik kaygılar ile

mesleki yorgunluk ve tükenmişlik yaşama kaygısı ön plana çıkmaktadır. Katılımcılar bu kaygılarını aşağıdaki gibi ifadelerle dile getirmiştir.

“...Alanımda kendimi yeterince yetiştiremem kaygısı taşıyorum...” (G-21, K, 22, 1)

“...Bilgileri aktarmakta olduğu kadar kendimde gösterememekten dolayı bir kaygım var...” (G-15, K, 23, 4)

“...Cami cemaatine karşı görevimi layıkıyla yerine getiremem kaygısı elbette yaşarım...” (G23, E, 21, 1)

“...Gelecek neslin çok farklı zihniyette olduğunu düşünüyorum...” (G-18, K, 19, 1)

“...Tabii ki günümüzde her şey değişiyor ve çok hızlı bir çağda yaşıyoruz, teknolojik bir çağda yaşıyoruz. Bazen ayak uyduramamak gibi bir endişem var...” (G-11, K, 22, 4)

“...Onların sorularına düzgün bir şekilde cevap verebilecek miyim, diye düşünürüm...” (G-20, K, 20, 1)

“...Diksiyon ve bilgisayar üzerine bir kurs almam gerektiğini _____450 düşünüyorum...” G-16, K, 22, 4)

“...Eğitimciğe uygun olup olmadığıma dair biraz kaygılarım var. Gerçekten bu mesleği yapabilir miyim, diye kaygılanıyorum...” (G-13, K, 24, 4)

“...Aynı şeylerle karşılaşma durumu da yorabilir insanı... süreç boyu aynı şekilde devam etmek bir yerden sonra hem sıkıcı olabildiği gibi yorucu da olabilir...” (G-3, K, 22, 4)

2.3. İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygısına İlişkin Bulgular

Tablo 4: İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygısına İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f
İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygıları		
	Öğrenciler, Kursiyerler ve Cemaatle İletişim Kuramama Kaygıları	12
	Velilerle İletişim Kurma Kaygıları	12
	Meslektaşlarla İletişim Kurma Kaygıları	2

Tablo 4’te, katılımcıların iletişim ve kendini ifade etme kaygıları yer almaktadır. İletişim kaygısı yaşayan katılımcıların öğrenciler, kursiyerler ve cemaatle iletişim kuramama ve velilerle iletişim kuramama gibi durumlarda kaygılandıkları görülmektedir. Bununla beraber katılımcılar arasında

iletişime dair herhangi bir kaygı yaşamayacağını düşünenler de vardır. İletişim ve kendini ifade etme kaygısı yaşayan katılımcılar bu kaygılardan bazılarını şu şekilde ifade etmiştir:

“...Öğrencilere kendimi iyi aktaramayabilirim...” (G-7, E, 24, 4)

“...İmamlık vazifesini yaparsam cami cemaati ile iletişim kurmakta bazen sorun yaşayacağımı düşünüyorum...” (G-6, E, 24, 4)

“...Velilere ilişkin kaygılarım var çünkü...öğretmenleri yani bizi suçlayabiliyorlar...” (G-17, E, 23, 4)

“...Çalışma ortamındaki diğer öğretmenlerle de aynı şekilde bundan (iletişim) kaygılanıyorum...” (G-8, K, 23, 4)

2.4. Ekonomik Kaygılara İlişkin Bulgular

Tablo 5: Ekonomik Kaygılara İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f
Ekonomik Kaygılar	Maaşın Temel İhtiyaçlara Yetmemesi	2
	Büyük Şehir Yaşamının Zorlukları Sebebiyle Geçinememe	1
	Ülkenin Ekonomik Durumundan Kaygılanma	4
	Belirli Dönemlerde Ekonomik Sıkıntılar Yaşama	3

451

Tablo 5’te katılımcıların ekonomik kaygıları belirtilmiştir. Örneklemin büyük bir kısmının ekonomik sıkıntılar yaşamadığı görülmektedir. Ekonomik sıkıntılar yaşayacağını düşünen katılımcıların ise maaşın temel ihtiyaçlara yetmemesi, büyük şehir yaşamının zorlukları sebebiyle geçinememe, ülkenin ekonomik durumundan etkilenme, mesleğe başladığında ve/ya meslek hayatı boyunca belirli dönemlerde ekonomik sıkıntılar yaşama bağlamlarında endişeleri vardır. Katılımcıların bu kaygılara ilişkin ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“...Büyük şehre gidip bana ödenen ödenekle bir hayat sürdürebilir miyim diye tedirgin oluyorum...” (G-9, E, 23, 4)

“... Şu anki ülke şartlarında olan ekonomik sıkıntılardan dolayı illa ki bir nebze de bir yerde evlenmek, çoluk çocuk sahibi olmak üzerinde bir takım kaygılar mevcut oluyor...” (G-26, E, 20, 1)

“...Mesleğe atandığımda ekonomik olarak, ilk zamanlarda sorun yaşayacağımı düşünüyorum...” (G-19, K, 19, 1)

2.5. Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum Kaygılarına İlişkin Bulgular

Tablo 6: Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum Kaygılarına İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f
Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum Kaygıları	Toplum Tarafından Yeterli Görülmeme ve Sürekli Eleştirilere Maruz Kalma	5
	Mesleğin İtibarsızlaştırılması	3
	Dini Kimlikten Dolayı Sosyal Sınırlanma	2
	Din ve Paranın İlişkilendirilmesi	1
	Sosyal Çevreden Uzak Kalma	2
	Coğrafi ve Kültürel Farklılıklara Alışamama	3
	Dış Görünüş Nedeniyle Dışlanma	6

Katılımcıların mesleğin toplumsal algısına ve sosyal uyuma ilişkin kaygılar yaşadıkları görülmektedir. Bu katılımcılar arasında toplum tarafından yeterli görülmemeye ve sürekli eleştirilere maruz kalma, mesleğin itibarsızlaştırılması, dini kimlikten dolayı sosyal sınırlanmalar yaşama, din ve paranın ilişkilendirilmesi, sosyal çevreden uzak kalma endişesi, coğrafi ve kültürel farklılıklara alışamama ve dış görünüş nedeniyle dışlanma gibi sıkıntılar yaşayacağını düşünenler vardır. Bu kaygıları ifade eden —452

“...Yapabildiklerimizin sürekli olarak toplum tarafından incelenmesi hatta detaylı şekilde irdelenmesi olgusu nedeniyle kaygılarım mevcut...” (G-14, E, 24, 4)

“...Fark ettim ki din dersi biraz daha küçümseniyor...” (G-1, K, 24, 4)

“...Toplumda bu mesleğin değerinin düşmesinden korkuyorum...” (G-18, K, 19, 1)

“...Toplum sana direkt dinci gözüyle bakıyor ve konuşmalarda bile "Sen dincisin, sen ilahiyatçısın, buna göre bir şey söyle!" diyorlar. Kimliğin dışında bir şey yapamaz oluyorsun ya da konuşmalarında da bu kimlikle konuşmaya çalışıyorsun...” (G-2, K, 22, 4)

“..Çok farklı din anlayışları var. Her şeyle karşılaşabileceğimizi düşünüyorum açıkçası...” (G-28, E, 21, 1)

“...Seni yalnızca dış görüşünle yargılayabiliyorlar. Bu tür tutumlara hedef olmak beni endişelendiriyor...” (G-13, K, 24, 4)

“...Sosyal aktivitelerin gerisinde kalıyorlar biraz. En büyük kaygılarımdan birisi de bu zaten. Onun için de imamlık düşünmedim...” (G-5, E, 23, 4)

“Bazen de taşraya ve kırsal bölgeye atanırsam sosyal hayattan kopuk bir hayat yaşarım diye kaygılandığım oluyor.” (G-6, E, 24, 4)

“...Doğuyla buranın kültürü birazcık farklı... Doğu vazifesi verildiğinde onlara, o yöreye ayak uydurabilir miyim endişesi taşıyorum...” (G- 9, E, 23, 4)

“...Yabancı kültürlü çevrelerde görev yapmak beni tedirgin eder...” (G-8, K, 23, 4)

2.6. Kurumsal ve Bölgesel Kaygılara İlişkin Bulgular

Tablo 7: Kurumsal ve Bölgesel Kaygılara İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f
Kurumsal ve Bölgesel Kaygılar	Politik ve İdeolojik Baskılara Maruz Kalma	4
	Uyum Sağlayamama	4
	Kendi Fikirlerini Beyan Edememe	2
	Kuruma Bağlı Kalma	1
	Fikir Uyuşmazlığı Yaşama	3
	Mesleki Özgünlük Sınırlamalarıyla Karşılaşma	2
	Eğitim Sistemine İlişkin Kaygılar	3
	İdari ve Mesleki İletişim Kaygıları	14
	Fiziksel Altyapı Yetersizliklerine İlişkin Kaygılar	5
	Güvenlikle İlgili Kaygılar	4

453

Katılımcıların, görev yapacakları kurum ve bölgeyle ilgili çeşitli kaygıları mevcuttur. Bu kaygılar arasında politik ve ideolojik baskılara maruz kalma, uyum sağlayamama, kendi fikirlerini beyan edememe ve kuruma bağlı kalma, fikir uyuşmazlığı yaşama, mesleki özgünlük sınırlamalarıyla karşılaşma kaygıları yer almaktadır. Bunlarla beraber eğitim sistemine ilişkin kaygıların ve fiziksel altyapı yetersizlikleriyle güvenlik seviyelerinden kaynaklanan kaygıların da ortaya çıktığı görülmektedir. Katılımcıların kurumsal ve bölgesel kaygıları arasında idari ve mesleki iletişim kaygıları ön plana çıkmaktadır.

“...Bu kurumların içerisinde sürekli bir çıkar çatışması, siyasi çalkantılar ve kimsenin iş yapmasının istenmemesi gibi olumsuz olaylardan dolayı kaygılarım mevcut...” (G-14, E, 24, 4)

“...Görev yaptığım sürece ben kendi fikirlerimi beyan edemeyeceksem ve kuruma bağlı devam edeceksem, bu konuda kaygılarım var...” (G-13, K, 24, 4)

“...Müdürle ilişkim nasıl olacak, idare ile ilgili nasıl durumlarla

karşılaşacağım... Tabii ki bunlar gibi kafamda bazı endişeler var..." G-16, K, 22, 4)

"...Görüşlerimi açıkça ifade edememekten endişeleniyorum..." (G-15, K, 23, 4)

"... Herkesten her alanda başarılı olmasını istemek bu eğitim sisteminin bir yanlışı olarak görünüyor bana. Maalesef verilen yönetmeliğe uymanız da istenecek ileride. Birazcık kaygılarım var açıkçası..." (G-11, K, 22, 4)

"... Mescidin olmaması ya da abdesthanenin olmaması veya ibadet ederken karşı cinsle ayrı olunabilecek bir yerinin olmaması beni kaygılandırıyor. Fiziki şartların dersimi de etkileyeceğini düşünüyorum... Bizim konularımız hep soyut konular ve bunu bir şekilde somutlaştırarak anlatmamız gerekiyor. Dolayısıyla materyal ve slaytları çok fazla kullanmamız gerekiyor. Mesela tahtanın ve kitapların olmaması bu konuda beni de kısıtlayacak...bu da tabii ki kaygı verici bir şeydir..." (G-2, K, 22, 4)

"...Başka hocalar senden inisiyatif kullanmanı istiyorlar, "Sizin şu dersinizi alabilir miyiz?", "Bu dersinize ben girebilir miyim?" gibi teklifler ile geliyorlar. Bu yönde çok taviz vermek istemiyorum..." (G-1, K, 24, K)

454

"...Fiziki şartların bütün hepsinden dolayı kaygım var. Öğrencilere sağladığı imkan dolayısıyla ve güvenliği gibi açılardan bunlar önem arz ediyor..." (G-8, K, 23, 4)

"...Mesela geçen hafta bir arkadaşımızın yaşadığı olay, lisede bir öğrencinin bir hocayı bıçaklaması olayı. Böyle şeyleri duyunca tabii ki kaygılanıyorsun..." (G-10, K, 26, 4)

"...Fakat kurumunun da fiziksel şartlarını sunması gerekir. Bir projeksiyon aleti (olan bir okul) ile bir köydeki soba yakılan bir okuldaki eğitimin aynı olduğunu düşünmüyorum. Aynı seviyede eğitim almayan öğrencilerin aynı sınava girecek olması da kaygılandırıcı..." (G-10, K, 26, 4)

"...Okullar bazı kişileri sıkıyor, kendi alanları olmayan yerlerde görevlendiriyorlar..." (G-12, K, 22, 4)

2.7. Mesleki Kaygıların "Sınıf Düzeyi" Değişkenine Göre İncelenmesi

Tablo 8: Mesleki Kaygıların Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Mesleki Kaygılar	Kişi Sayısı
1	Atanma ve Kariyer Kaygısı	9

	Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısı	6
	İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygısı	1
	Ekonomik Kaygılar	4
	Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum Kaygıları	2
	Kurumsal ve Bölgesel Kaygılar	4
4	Atanma ve Kariyer Kaygısı	14
	Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısı	17
	İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygısı	14
	Ekonomik Kaygılar	2
	Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum Kaygıları	10
	Kurumsal ve Bölgesel Kaygılar	16

Tablo 8’de katılımcıların mesleki kaygılarının sınıf düzeylerine göre dağılımı verilmiştir. Buna göre her iki sınıf düzeyindeki öğrencilerin de mesleki kaygılarının olduğu görülmektedir. 1. Sınıf öğrencileri, en çok atanma ve kariyer kaygısı yaşamaktadır. 4. Sınıf öğrencilerinin en çok kaygılandıkları durumlar ise mesleki yeterlilik ve performansla ilgilidir. Bununla beraber 4. sınıf öğrencileri çoğunlukla mesleki kaygı yaşamaktadır. Bu mesleki kaygılarının ise oldukça çeşitli olduğu görülmektedir.

455

2.8. Mesleki Kaygıların “Cinsiyet” Değişkenine Göre İncelenmesi

Tablo 9: Mesleki Kaygıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Mesleki Kaygılar	Kişi Sayısı
Kadın	Atanma ve Kariyer Kaygısı	18
	Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısı	19
	İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygısı	9
	Ekonomik Kaygılar	2
	Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum Kaygıları	9
	Kurumsal ve Bölgesel Kaygılar	12
Erkek	Atanma ve Kariyer Kaygısı	9
	Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısı	6
	İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygısı	7

	Ekonomik Kaygılar	4
	Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum Kaygıları	3
	Kurumsal ve Bölgesel Kaygılar	7

Tablo 9’da katılımcıların mesleki kaygılarının cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Görüldüğü üzere katılımcıların mesleki kaygıları cinsiyet fark etmeksizin ortak temalarda bir araya gelmektedir. Ancak en çok kaygılanılan durumlar cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların mesleki kaygıları arasında mesleki yeterlilik ve performans kaygıları öne çıkarken erkek katılımcıların en çok yaşadıkları mesleki kaygılar ise atanma ve kariyer kaygılarıdır.

3. Tartışma

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarını içeren bu çalışma, altı ana temada toplanan kaygıları ve bu temaların birbirleriyle ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu temalar, öğrencilerin atanma, mesleki yeterlilik, iletişim, mesleğin toplumsal algısı, kişisel gelişim, değişime uyum sağlama ve görev yerleriyle ilgili endişelerini ve ekonomik kaygılarını kapsamaktadır.

456

3.1. Atanma ve Kariyer Kaygısı

Araştırma bulguları, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin mesleki geleceklere dair yoğun bir atanma ve kariyer kaygısı taşıdıklarını göstermektedir. Bu tema altında en yüksek frekansa sahip kodun atanamama (f=18) olması, öğrencilerin mezuniyet sonrası en temel beklentilerinden biri olan kamuya yerleşme hususunda ciddi bir endişe taşıdıklarına işaret etmektedir. Bu bulgular, alan yazındaki mevcut araştırmalarla da büyük ölçüde örtüşmektedir.¹⁸ Atama sınavlarında yeterli puan alamama kaygısı, özellikle 4. sınıf öğrencileri arasında sıkça dile getirilen bir konu olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, atama süreçlerindeki KPSS, DHBT gibi sınavların zorluklarıyla ve bu sınavlardaki alana yönelik içeriklerin oldukça kapsamlı ve detaylı görülmesiyle ilgili olabilir. Örneğin Keskin’in¹⁹ çalışmasında

¹⁸ Eralp Altun – Alev Ateş, “Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmen Adaylarının Sorunları ve Geleceğe Yönelik Kaygıları”, *İlköğretim Online* 7/3 (Haziran 2008), 680-692; Musayev - Akcan, “Yüksek Din Öğrenimi Gören Öğrencilerin İş Bulma Kaygısı”, 47-66; Sadıkoğlu vd., Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeyleri”, 629-637; Ünlü - Erbaş, “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Akademik Öz-Yeterlilikleri ve Mesleki Kaygıları”, 15-25.

¹⁹ Yılmaz Keskin, “Coğrafya Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Kaygı Düzeyleri (Erzurum Örneği)”, *E-Kafkas Journal of Educational Research* 4/2 (Ağustos 2017), 43-57.

atanma merkezli kaygı en yüksek kaygı boyutu olarak tespit edilmiş, bu durumun KPSS, ÖABT ve mülakat gibi çok aşamalı sınav süreçlerinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Erdoğan²⁰ tarafından yapılan araştırmada İlahiyat öğrencilerinin mesleki kaygılarıyla ilgili yapılan çalışmalarda atanma kaygısının diğer mesleki kaygılara göre daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Kaya ve Varol²¹ tarafından yürütölen ve öğrencilerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin nedenlerini inceleyen araştırmada, katılımcılar arasında en yaygın kaygı türünün atanma kaygısı olduğu saptanmıştır. Kalemoglu ve arkadaşları²², atanma merkezli kaygının öğretmen adaylarının mesleki tutumlarını yordayan önemli bir değişken olduğunu vurgulamıştır.

Bu bulgular, ilahiyat öğrencilerinin de benzer bir şekilde mesleğe başlama sürecinde yoğun baskı altında olduklarını ve bu sürecin sadece mesleki değil, psikolojik bir sorun haline dönüştüğünü düşündürmektedir. Öğretmenlik formasyonu taşıyan ilahiyat öğrencileri açısından kamuya atama, dinî rehberlik ve öğretim gibi alanlarda görev almanın en yaygın ve güvenilir yoludur. Ancak kontenjan sınırlılıkları, artan mezun sayısı ve rekabetin giderek kızışması öğrencilerde gelecek kaygısını artırmaktadır. Nitekim Arslan ve arkadaşları²³ yaptıkları geniş ölçekli bir çalışmada atanma merkezli kaygılarının daha yüksek olduğunu, mesleki belirsizliğin eğitim süreci devam ederken bile hissedildiğini rapor etmişlerdir.

Bu araştırmaya göre mezun sayısının da atanma kaygılarını ortaya çıkaran önemli nedenler arasında yer aldığı görölmektedir. Bu bulgular literatürle uyumludur. Manav²⁴ tarafından yapılan bir araştırmaya göre, ataması yapılmayan öğretmenlerin yaşadığı kaygının temel nedenlerinden biri, mezun olan öğretmen adaylarının sayısının, mevcut istihdam olanaklarının çok üzerinde olmasıdır. Araştırmada katılımcıların, mezun sayısındaki fazlalığın rekabeti artırdığını, bu durumun da atanma ihtimallerini düşürdüğü için yoğun bir gelecek kaygısına yol açtığını

²⁰ Erdoğan, “İlahiyat Faköltesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki”, 797-818.

²¹ Kaya - Varol, “İlahiyat Faköltesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri”, 31-63.

²² Yaprak Kalemoglu-Varol vd., “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarını Yordama Gücü”, *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 12/2 (Ağustos 2014), 113-123.

²³ Arslan vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 161-171.

²⁴ Özgür Manav, “Ataması Yapılmayan Öğretmenlerin İşsizlikle Baş Etme Durumları”, *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 7/2 (Aralık 2022), 459-473.

vurguladığı belirtilmiştir. Dilmaç ve Topal'ın öğretmen adaylarının kaygılarını ele aldığı çalışmada, artan mezun sayısının, katılımcılar tarafından kaygı düzeylerini yükselten başlıca faktörlerden biri olarak ifade edildiği görülmüştür.²⁵

Araştırma bulgularına göre bazı katılımcıların kariyerlerinin geleceğiyle ilgili endişeleri arasında istemediği bir bölgeye atanma ihtimali de yer almaktadır. İstemedikleri bölgelere uyum sağlamakta zorlanacaklarını düşünen katılımcılar, bu tür atamaların hem meslek hayatlarını hem de kişisel yaşamlarını olumsuz yönde etkileyeceğinden endişe duymaktadırlar. Bununla beraber pek çok katılımcı atanma ve görevlendirilme süreçlerinde kayırmacı yaklaşımlarla karşılaşmaktan endişelenmekte ve yalnızca başarıyla değil kayırma ile elde edilen atamaların da olabileceğini düşünmektedir. Bu durumda katılımcılar mezun sayısının fazlalığını da düşünerek atanmaya yönelik umutlarının daha da azaldığını ifade etmektedir. Bu sistemlerin adilliği ve güvenilirliği konusundaki söz konusu şüpheleri katılımcıların kendilerini değersiz ve yetersiz hissetmelerine sebep olabilir. Katılımcıların mesleki kaygılarını artıran durumlar arasında sosyal çevre baskısı da yer almaktadır. Katılımcılar sosyal çevrelerinden gelen baskıların özellikle de mezuniyet sonrası yoğunlaşacağına inanmaktadır. Bu baskıların ve kendileriyle paylaşılan olumsuz kariyer hikayelerin atanma konusundaki kaygılarını derinleştirdiğini ifade etmektedirler. Dilmaç ve Topal'ın²⁶ araştırma sonuçları, sosyal çevre baskısının atanma kaygılarını artıran önemli etkenler arasında olduğunu göstermektedir. Aile ve yakın çevrenin kendilerinden mezun olur olmaz atamalarını beklemesi öğrencilerin başarısız hissetmelerine sebep olabilir.

Sonuç olarak, araştırma bulguları ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki geleceklerine dair yoğun bir atanma kaygısı taşıdıklarını açık biçimde ortaya koymaktadır. Atanma kaygısının, yalnızca bireysel akademik yetersizlik endişesinden değil, aynı zamanda artan mezun sayısı, sınırlı kontenjanlar, sınav sistemine dair güvensizlikler, torpil algısı ve bölgesel tercihlerle ilgili belirsizlikler gibi çok boyutlu ve yapısal faktörlerden beslendiği görülmektedir.

²⁵ Oğuz Dilmaç - Güneş Topal, "Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Mesleki Kaygılarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/1 (Ocak 2017), 383-403.

²⁶ Dilmaç - Topal, "Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Mesleki Kaygılarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi", 383-403.

3.2. Mesleki Yeterlilik ve Performans Kaygısı

Bu tema altında belirlenen endişeler (yeterli mesleki donanıma sahip olamama, değişen nesillerle iletişim kuramama, dinî sorulara tatmin edici cevap verememe, mesleğe uyum sağlayamama vb.), alan yazındaki bulgularla büyük ölçüde örtüşmektedir. Nitel araştırmalar ve ölçek geliştirme çalışmaları, öğretmen adaylarının mesleki kaygılarının mesleki yetersizlik endişesinin temel mesleki kaygılardan biri olduğunu desteklemektedir.²⁷ Nitekim aday öğretmenler, fakülte eğitimiyle kazandıkları bilgiler yeterli olsa bile çağı yakalamakta zorlandıklarını ve kendilerini mesleki açıdan sürekli geliştirmeleri gerektiğini hissetmektedirler. Bu durum mesleğe dair belirgin bir kaygı yaratmaktadır.²⁸ Özellikle öğrencilerden veya hizmet edeceği cemaatten gelebilecek zorlayıcı dinî sorular karşısında yetersiz kalma endişesi dikkat çekicidir. Bu kaygı literatürde de vurgulanmaktadır.²⁹ İlahiyat öğrencilerinin “tatmin edici cevap verememe” yönündeki korkuları, mesleklerinin toplumsal sorumluluğu düşünüldüğünde temelsiz değildir. Örneğin cami cemaatinin din görevlilerinin mesleki yeterliliğine ilişkin algıları üzerine yapılan bir araştırma cemaatin din görevlilerinin genel yetkinliğine dair algısının orta düzeyde olumlu olmakla birlikte, eleştirel temkin de içerdiğini göstermiştir. Cemaat özellikle iletişim, bilgiye güven, saygınlık ve pedagojik donanım gibi alanlarda beklentilerin tam anlamıyla karşılanmadığını dile getirmişlerdir.³⁰ Öte yandan, din görevlileri üzerinde yapılan araştırmalar da benzer kaygıların hizmet içinde sürdüğüne işaret etmektedir. Göreve yeni başlayan imam ve vaizlerin önemli bir kısmı, okulda aldıkları eğitimin sahadaki ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığını düşünmekte ve hizmet öncesi ek eğitimlere ihtiyaç duymaktadır.³¹ Bu geçiş sürecinde genç din görevlileri, özellikle “cemaat tarafından yetersiz görülme” probleminde dikkat çekmişlerdir.³² Yaşça küçük din görevlilerinin tecrübesiz addedilmesi, mesleki özgüven eksikliğiyle birleşerek başa çıkmaları gereken

²⁷ Ebru Cabı – Semra Yalçınalp, “Öğretmen Adaylarına Yönelik Mesleki Kaygı Ölçeği (MKÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 44/44 (Haziran 2013), 85-96.

²⁸ Raşit Özen vd., “The Relationship Between Pre-Service Teachers’ Lifelong Learning Tendencies and the Quality of University Life”, *Anthropologist* 24/1 (2016), 105-112.

²⁹ Mustafa Köylü, “Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1991), 181-212

³⁰ Ahmet Ali Çanakçı, “Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği”. *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 1/2 (Aralık 2015), 253-282.

³¹ Şuayip Özdemir, “Göreve Yeni Başlayan Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri”, *Hikmet Yurdu: Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 5/10 (2024), 13-31.

³² Özdemir, “Göreve Yeni Başlayan Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri”, 13-31.

ayrı bir stres kaynağı oluşturmaktadır.

Bu araştırmaya katılan öğrencilerin yeni kuşaklarla sağlıklı iletişim kuramama ve teknolojik değişime ayak uyduramama kaygıları da önemlidir. İlahiyat fakültesi öğrencilerine odaklanan güncel çalışmalar benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin, pedagojik formasyon alan ilahiyat öğrencilerinde *mesleki yeterlik kaygısı* ile *öğrenciyle iletişim kaygısı* arasında yüksek düzeyde bir ilişki saptanmıştır.³³ Bu bulgu, kendi yeterliğini sorgulayan bir öğretmen adayının sınıf yönetimi ve öğrenci sorularıyla başa çıkma konusunda da kaygı yaşadığını göstermektedir. Ayrıca, ilahiyat öğrencilerinin bazı alt endişeleri genel öğretmen adaylarına benzer düzeydedir. Bir çalışma, bu öğrencilerde uyum sağlama, öğrenci iletişimi ve kişisel gelişimle ilgili kaygıların orta seviyede olduğunu rapor etmiştir.³⁴ Son olarak, teknoloji ve çağın gereklerine uyum kaygısı da din hizmetlerinde vurgulanan bir konudur. Tüm bu bulgular, öğretmenlik ve din hizmeti alanındaki aktörlerin –ister aday ister çalışan konumunda olsun– mesleki yeterlik konusunda benzer endişeler taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla, ilahiyat öğrencilerinin tespit edilen kaygıları, literatürde hem öğretmen adayları hem de din görevlileri için kayda geçmiş olan mesleki özgüven, sürekli gelişim ve değişime uyum sorunlarının bir yansımasıdır.³⁵ Bu kaygıların giderilmesi için mesleki eğitim programlarında kuramsal bilgiyle pratik deneyimi bütünleştiren, sürekli mentorluk ve hizmet içi eğitim fırsatları sunan düzenlemelerin daha sistematik biçimde yapılması önemlidir. Böylece hem öğrencilik hem de mesleğin ilk yıllarındaki yeterlik ve performans kaygıları azaltılarak, daha donanımlı ve özgüvenli din eğitimcileri yetiştirilebilir.

3.3. İletişim ve Kendini İfade Etme Kaygısı

Bulgular, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarında iletişim ve kendini ifade etme konusunun öne çıktığını göstermektedir. Öğrenciler, özellikle ders verecekleri öğrenciler, kursiyerler ya da cami cemaatine karşı

³³Kuşçalı, “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, 193-210; Ayşegül Gün, “Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Yeterlik Algıları ve Pedagojik Formasyon Programına İlişkin Görüşleri: Amasya Üniversitesi Örneği”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (Haziran 2017), 125-171.

³⁴ Erdoğan, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki” 797-818.

³⁵ Raşit Özen – Duygu Saniye Öztürk, “The Relationship between Pre-service Teachers' Lifelong Learning Tendencies and Teaching Profession Anxiety Levels”, *Universal Journal of Educational Research* 4/12A (2016), 7–15.

kendini doğru ifade edememe ve etkili iletişim kuramama endişesi taşımaktadır (iletişim kuramama kaygısı, $f=12$). Bu durum, öğretmen adaylarında sık rastlanan konuşma ve iletişim kaygılarıyla örtüşmektedir. Nitekim pek çok öğretmen adayı, sınıf önünde konuşurken söylediklerini unutma, konuyu açıkça anlatamama veya öğrencilerin olumsuz yargılarına maruz kalma gibi iletişim güçlüklerini başlıca kaygı kaynakları olarak dile getirmektedir.³⁶ Literatürde de öğretmen adaylarının mesleki endişeleri arasında “öğrenci/iletişim merkezli kaygılar” önemli bir yer tutmakta ve hatta üst sınıflara doğru bu kaygıların arttığı görülmektedir.³⁷ Dolayısıyla ilahiyat öğrencilerinin iletişim becerilerine dair endişeleri, öğretmenlik mesleğine hazırlanan diğer adayların deneyimleriyle paralellik göstermektedir.

İlahiyat öğrencilerinin velilerle iletişim kurma kaygıları ($f=12$) da dikkat çekicidir. Bu bulgu, genel olarak öğretmen adaylarının ailelerle iletişim konusundaki çekinceleriyle uyumludur. Gerçekten de yeterli deneyim fırsatı bulamayan birçok öğretmen adayı, velilerle sağlıklı bir ilişki kurup kuramayacağı hususunda belirsizlikten kaynaklanan bir kaygı yaşamaktadır.³⁸ İlahiyat alanında mezunlar, okul ortamında din kültürü öğretmeni veya camide din görevlisi olarak hem gençlerle hem de yetişkinlerle iletişim kurmak durumunda olacaklarından, yalnız öğrencilerle değil, ebeveynler ve cemaat ile etkili diyalog kurabilme konusunda endişe taşımaları doğaldır. Öte yandan, meslektaşlarla iletişim kaygısının çok düşük frekansta ($f=2$) dile getirilmesi, bu konunun mesleki stres unsurları arasında daha geri planda kaldığına işaret etmektedir. Muhtemelen meslektaş dayanışması ve ortak bir dil paylaşma beklentisi, yeni mezunların meslektaşlarla iletişimde daha az endişe duymasını sağlamaktadır. Yine de literatürde meslektaş ve veli ilişkilerine yönelik kaygılar da bir boyut olarak ele alınmakta ve yeni öğretmenlerin bu paydaşlarla etkili iletişim kurma becerilerini geliştirme ihtiyacı vurgulanmaktadır.³⁹ Son olarak, iletişim ve ifade becerilerinin geliştirilmesinin bu tür mesleki kaygıları azaltmada kritik olduğu belirtilmelidir. Nitekim kendini açıkça ifade edebilen öğretmen

³⁶ Bryce S. Dueck vd., “Reducing Pre-Service Teachers’ Public Speaking Anxiety through a Virtual Reality Intervention”, *Journal of Student Research* 13/3 (Ağustos 2024), 1–15.

³⁷ Arslan vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 161-171.

³⁸ Diana Brannon, “Learning from Families: Pre-Service Teachers’ First Interactions with Parents”, *Networks: An Online Journal for Teacher Research* 16/1 (2017).

³⁹ Arslan, vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 161-171.

adaylarının konuşma kaygılarının belirgin biçimde daha düşük olduğu bulunmuştur.⁴⁰ Din görevlileri bağlamında da yüksek özgüven ve düşük olumsuz değerlendirilme korkusunun görevlerin etkin icrası için elzem olduğu vurgulanmaktadır. Zira özgüveni düşük ve eleştirilmekten kaygı duyan bireylerin iletişimde yeterince girişken olamadığı ve yetkinliklerini tam anlamıyla ortaya koyamadığı gösterilmiştir.⁴¹

3.4. Ekonomik Kaygılar

Bu araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki geleceklerine dair ekonomik temelli kaygılarının belirgin olmadığı görülmektedir. Bulgulara göre, öğrencilerin mesleki kaygıları arasında ekonomik kaygıların diğer temalara kıyasla daha düşük düzeyde ifade edildiği görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı doğrudan ekonomik sıkıntı yaşayacaklarını belirtmemiş, ekonomik endişelerini dile getiren katılımcıların ise bu kaygıları sınırlı sayıda ve belirli bağlamlarla ilişkilidir. Bu bağlamlar maaşların temel ihtiyaçlara yetmemesi, büyük şehirlerde yaşamın getirdiği geçim zorlukları, ülkenin genel ekonomik durumu ve mesleğin ilk yıllarında yaşanabilecek geçici maddi sıkıntılarla sınırlı kalmaktadır. Bu durum, öğrencilerin mesleklerine yönelik daha çok mesleki yeterlilik, atanma, toplumsal algı ve kurumsal yapılar gibi alanlarda kaygı taşıdıklarını, ekonomik faktörleri ise ikincil bir sorun olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, ekonomik endişelerin görece olarak daha yüzeysel ya da daha ertelenebilir düzeyde algılandığını düşündürmektedir.

462

Literatürde ekonomik güvencesizlik ve toplumsal statü endişesi, mesleki kaygının önemli bir alt boyutu olarak vurgulanmıştır.⁴² Türkiye’de öğretmenlik mesleğine hazırlanan adaylar, bir yandan atanma ve iş bulma konularında endişe taşıırken diğer yandan da atanabildikleri takdirde alacakları maaşın ve ekonominin gidişatının yaşam kalitelerine etkisini sorgulamaktadırlar. Nitekim mesleki kaygı kavramı, öğretmen adaylarının eğitim-öğretim yeterlikleri, atanma/iş bulma ve ekonomik koşullar gibi çeşitli

⁴⁰ Fatih Can – Kayhan Bozgün, “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri ile Konuşma Kaygıları Arasındaki İlişki”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 10/3 (Eylül 2021), 1124-1136.

⁴¹ Muhammed Tosun, *Din Görevlilerinde Olumsuz Değerlendirilme Korkusu-Özgüven İlişkisi (Afyonkarahisar Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

⁴² Cabı – Yalçınalp, “Öğretmen Adaylarına Yönelik Mesleki Kaygı Ölçeği”, 85-96.

konulardaki endişelerini kapsamaktadır.⁴³ Ekonomik belirsizlikler ve yüksek enflasyon, özellikle kamu hizmetine yönelen gençlerde “işim olsa bile geçinebilir miyim?” sorusunu gündeme getirmektedir. Bu durum, öğretmenlik gibi kamu pozisyonlarında dahi ekonomik tatminsizlik yaşanabildiğini göstermekte, dolayısıyla öğretmen adaylarının ileride karşılaşabilecekleri maddi zorluklar konusunda kaygılanmaları anlaşılır hâle gelmektedir.

Ancak bu çalışmada ve literatürde yer alan bir başka çalışmaya göre⁴⁴ ilahiyat fakültesi öğrencilerinin “ekonomik ve sosyal merkezli kaygı” düzeyleri görelі olarak düşük bulunmuştur. Erdoğan⁴⁵ tarafından yapılan araştırmada ise meslektaş ve veli merkezli kaygıdan sonra ekonomik ve sosyal merkezli kaygı en önemli mesleki kaygı nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ekonomik kaygıların görelі düşük çıkması din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği, din görevliliğinin diğer öğretmenlik bölümlerine kıyasla nispeten daha yüksek istihdam olanağı olmasından kaynaklanabilir. Baltacı ve Coşkun’un geniş katılımlı araştırmasında, ilahiyat fakültesi mezunlarının öğretmenlik mesleğine yönelmesinde “iş garantisi, istihdam olanaklarının çeşitliliği, kolay iş bulma” gibi maddi unsurların birincil etken olduğu gösterilmiştir.⁴⁶ Ancak Kaya ve Nazıroğlu’nun din görevlileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada, manevi nedenlerle imamlık mesleğini seçenlerin mesleki motivasyon düzeylerinin, “öğretmenliğe atanmadığı için” veya maddi nedenlerle bu mesleğe girenlerle kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Örneklemdaki imamların yarısından fazlası (%51,3) mesleği manevi bir çağrı ile tercih ettiğini belirtirken, sadece %7,2’si maddi nedenlerle (geçim kaygısı, gelir elde etme vb.) imam olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷ Bu bulgular, mesleğe gönülden bağlılığın ekonomik memnuniyetsizlikleri bastırdığını ve devlet güvencesinin sunduğu temel maddi tatminle yetinildiğinin göstergesi olabilir. Yani, öğrenciler “nasıl daha

⁴³ Merve Gerçek, “Mesleki Kaygı ve Kariyer Uyumluluğu Arasındaki İlişkiler: Öğretmen Adayları Açısından Bir İnceleme”, 297-312.

⁴⁴ Erdoğan, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki”, 797-818.

⁴⁵ Erdoğan, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki”, 797-818.

⁴⁶ Abdullah Baltacı – Mehmet Kürşat Coşkun, “Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etme Nedenleri: İlahiyat Fakültesi Mezunları Üzerine Bir Araştırma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2 (Haziran 2024), 419-433.

⁴⁷ Mevlüt Kaya – Bayramali Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/26-27 (Eylül 2008), 25-53.

fazla kazanırım” sorusundan ziyade “nasıl atanırım ve mesleğimi en iyi şekilde yaparım” sorusuna odaklanıyor olabilirler.

Bu bulgu, ilahiyat öğrencilerinin aslında ekonomik konuları tamamen önemsiz görmediklerini, ancak ekonomik endişelerini “işe girme beklentisi” düzleminde çerçevelediklerini düşündürmektedir. Yani öğrenciler, yüksek bir gelir beklentisi içinde olmaktan ziyade, mesleki istikrar ve devlet güvencesi beklentisi içindedirler. Öte yandan ekonomik kaygılarının düşük olmasına karşın atanma endişesi yüksektir. Alan yazındaki bazı araştırmalarda da ilahiyat öğrencilerinin en önemli kaygı nedenlerinin başında “iş bulamama veya atanamama” korkusunun geldiği vurgulanmıştır. Samsun’da yapılan bir örnek araştırmada öğrenciler, “işe girememe” endişesini, “hastalık veya yakınlarını kaybetme” gibi kişisel korkularla birlikte, en önde gelen kaygıları arasında saymışlardır.⁴⁸ Bu durumda öğrenciler, meslekle ilgili kaygılarını dile getirirken daha çok atanma sorunu üzerinde durmakta, atanma gerçekleştiği takdirde alacakları maaşın tatmin ediciliği ikincil planda kalmaktadır. Bu durum, öğrencilerin temel endişesinin mesleğe adım atabilmek olduğunu, maddi şartların ise bu adım atıldıktan sonra tolere edilebileceğini düşündüklerini göstermektedir. Ayrıca ekonomik güvenliğin doğrudan kamuya yerleşmeyle sağlanacağına dair bir inançla ilişkilendirilebilir. Öğrenciler, atanmayı hem mesleki başarı hem de ekonomik istikrarın anahtarı olarak görürken, ekonomik sıkıntıları henüz somut bir sorun olarak algılamayıp, ekonomik sıkıntıları ikinci plana atıyor olabilirler. Ayrıca meslek hayatına henüz başlamamış olmaları, ekonomik zorlukları doğrudan deneyimlememiş olmaları ve toplumda atamanın bir statü göstergesi olarak kabul edilmesi, atanma kaygısını daha baskın hâle getiriyor olabilir. Bu durum, öğrencilerin gelecek planlarında öncelikli olarak sosyo-psikolojik güvence ve mesleki statü arayışında olduklarını düşündürmektedir.

Öğrencilerin gelir konusundaki beklenti düzeyi de ekonomik kaygıların düşük görünmesine katkı sağlar. İlahiyat fakültesine giren öğrenciler, bu mesleklerin süper lüks getirileri olmadığını farkındadır. Dolayısıyla daha baştan lüks beklentilere kapılmamaktadırlar. Bir din kültürü öğretmenin veya vaizin maaş skalası bellidir ve bu genellikle orta halli bir yaşam sürdürmeye yetecek düzeydedir. Özellikle kırsal kökenli ya da alt-orta sosyoekonomik düzeyden gelen öğrenciler için, devlet memuru maaşı mevcut durumlarına göre bir ilerleme veya en azından güvenli bir

⁴⁸Kaya –Varol, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Süreklî Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)”, 31-63.

limandır. Baltacı ve Coşkun'un bulgularına göre de din öğretmenliği mesleğini en çok tercih edenler kadınlar ve alt-orta sosyoekonomik kesimden gelenlerdir.⁴⁹ Bu kesimde, düzenli bir gelire kavuşmanın getireceği istikrar, yüksek kazanç idealinden daha ağır basmaktadır. Dolayısıyla öğrenciler zihnen "mütevazı bir yaşam standardı"na razı olarak yetişmektedir. Bu da maddi konularda aşırı kaygılanmalarını engelliyor olabilir.

Yapılan incelemeler ve güncel literatür ışığında, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ekonomik kaygıları daha az dile getirmelerinin çok boyutlu nedenleri olduğu anlaşılmaktadır. Bir yandan öğrencilerin güçlü manevi motivasyonları, mesleklerini maddi kaygılardan arınmış bir ideal olarak görmelerine yol açmakta, diğer yandan kamu sektöründeki istihdamın sağladığı görece güvenli liman, onların gelir beklentilerini gerçekçi ve mütevazı tutmasını sağlamaktadır. Mesleğin kutsallığına yüklenen anlam, öğrencilerin zihninde "para" kavramının önemini gölgelerken, atanma beklentisi ve iş güvencesi düşüncesi, ekonomik endişelerin yoğunluğunu azaltmaktadır. Bu öğrenciler, mesleklerini bir hizmet vazifesi olarak gördükleri için, "mesleki yeterlilik kazanma, faydalı olma ve atanma" konularını birincil mesele saymakta, maaş ve maddi koşullar ise ikinci planda, adeta hallolacağı varsayılan bir detay olarak kalmaktadır.

Elbette ki ekonomik kaygıların düşük düzeyde ifade edilmesi, bu öğrencilerin hiç maddi endişe taşımadığı anlamına gelmez. Daha ziyade, kültürel ve psikolojik faktörler bu endişelerin dile getirilme şeklini dönüştürmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencileri, daha çok mesleklerine yönelik yaklaşımlarında idealist tutum sergilemekte ve bu tutum, onların mesleki kimliklerini maddi kaygılardan arındırmalarını kolaylaştırmaktadır.

3.5. Mesleğin Toplumsal Algısı ve Sosyal Uyum

İlahiyat öğrencilerinin mesleki kaygılarında, mesleğin toplumsal statüsü ve görünürlüğüne ilişkin endişeler ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler, ilahiyat alanının toplum nezdinde yeterince itibar görmemesinden ve din görevlilerine yönelik eleştirilerin yoğunluğundan kaygı duymaktadır. Nitekim bazı araştırmalar, toplumun din görevlilerinin mesleki sorumluluklarını layıkıyla yerine getirmediğini düşündüğünü ve bu nedenle ilahiyatçıları yeterli bulmadığını göstermiştir.⁵⁰ Erzurum'da yapılan bir

⁴⁹ Baltacı – Coşkun, "Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etme Nedenleri: İlahiyat Fakültesi Mezunları Üzerine Bir Araştırma", 419-433.

⁵⁰ Ömer Ozan, *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

araştırmada elde edilen veriler, katılımcıların büyük çoğunluğunun din görevlilerini ahlaki ya da bilgi düzeyi açısından yeterli görmediklerini, buna karşın daha sınırlı bir kesimin onları her iki yönden de saygıdeğer bulduğunu ortaya koymaktadır.⁵¹

Toplumda yaygınlaşan bu algılardan hareketle öğrenciler mesleklerinin itibarsızlaştığı hissine kapılıyor olabilirler. Ayrıca dinî temsil sorumluluğu da öğrenciler üzerinde ayrı bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Topluma manevi değerler açısından *model* teşkil eden ilahiyatçılardan kusursuz bir duruş sergilemeleri beklendiği için, öğrenciler en küçük bir hatanın bile dine mal edilebileceği endişesini taşımaktadır.⁵² Öte yandan dinî kimliklerinden ötürü öğrencilerin sosyal hayatlarında maruz kalabilecekleri kısıtlamalar da önemli bir endişe kaynağıdır. Öğrenciler dışlanmaktan çekindikleri için sosyal etkileşimlerini bilinçli olarak sınırlandırabileceklerini söylemektedir.

Diğer taraftan, sosyal uyum ve dışlanma korkuları ilahiyat öğrencilerinin anlam dünyasında derin izler bırakabilir. Dinî kimliklerinden ötürü öğrencilerin sosyal hayatlarında maruz kalabilecekleri kısıtlamalar da önemli bir endişe kaynağıdır. Öğrenciler dışlanmaktan çekindikleri için sosyal etkileşimlerini bilinçli olarak sınırlandırabileceklerini söylemektedir. Nitel bir araştırma, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sırf eğitime devam ettikleri fakülte ve görünür dinî kimlikleri nedeniyle etiketlenip ötekileştirilme endişesi taşıdıklarını ortaya koymuştur.⁵³ Bu tür durumların öğrencilerin olumsuz damgalama, dışlanma korkusu öğrencilerin kimlik bunalımını tetikleyebilir, kendi fikirlerini gizlemelerine veya kendilerini geri plana çekmelerine sebep olabilir.

Sonuç olarak, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin toplumsal statü, görünürlük, dışlanma ve kültürel uyum bağlamında yaşadıkları kaygılar, ilgili literatürdeki bulgularla da paralellik arz etmektedir.⁵⁴ Bu öğrenciler, bir yandan dinî kimliklerini ve meslek onurlarını korumaya çalışırken, diğer yandan geniş toplum içerisinde kabul görme ve uyum sağlama mücadelesi vermektedirler. Bu ikili gerilim, toplumsal algı ve özalgı arasında sıkışan

⁵¹ Lokman Cerrah, "Erzurum Kırsalında Din Görevlisi Algısı (Erzurum/Oltu Örneği)", *EKEV Akademi Dergisi* 87 (Eylül 2021), 341-362.

⁵² Ozan, *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*.

⁵³ Ahmet Özalp, "Farklılıkların Gölgesinde: İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma ve Entegrasyon Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Eskiye* 56 (Mart 2025), 155-188.

⁵⁴ Muhammed Köktaş, "Din Görevlilerinin Toplumsal Temsil Rollerine İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/1 (Haziran 2022), 289-308.

ilahiyat öğrencilerinin kaygılarını anlamlandırmak için temel bir çerçeve sunmaktadır.

3.6. Kurumsal ve Bölgesel Kaygılar

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin kurumsal ve bölgesel kaygıları bağlamında ortaya koyduğu endişeler, mesleki geleceklerini şekillendirecek çalışma ortamına çekinceler taşıdıklarını göstermektedir. Özellikle *politik ve ideolojik baskılara maruz kalma* korkusu ile *kendi fikirlerini beyan edememe* endişesi, öğrencilerin ifade özgürlüğü konusunda kaygılı olduklarına işaret etmektedir. Nitekim literatürde, ilahiyat eğitime dair tartışmaların çoğunlukla bilimsel zeminden ziyade ideolojik ve politik ekseninde yürütüldüğü ve bunun nitelikli çözümler üretme çabalarını sekteye uğrattığı vurgulanmıştır.⁵⁵ Bu atmosferde yetişen öğrencilerin meslek hayatlarında benzer baskılarla karşılaşmaktan çekinmeleri anlaşılabilir bir durumdur. Ayrıca *fikir uyuşmazlığı yaşama* ve *kuruma bağlı kalma zorunluluğu* gibi kodlar, öğrencilerin kurum kültürü ile kişisel inançları arasında çatışma yaşama ihtimaline dair endişelerini yansıtmaktadır. Nitekim yapılan bir çalışmada, ilahiyat öğrencilerinin kendi “ilahiyatçı” kimliklerini benimseyip açıklamada zorluk yaşadıkları ve bu kimliği her zaman açıkça kullanamadıkları belirtilmiştir.⁵⁶ Bu bulgu, öğrencilerin mesleki özgünlüklerinin kısıtlanacağı yönündeki kaygılarını desteklemekte ve ifade özgürlüğü ile akademik özerklik eksikliği hissini ortaya koymaktadır.

467

Bulgular, ideolojik baskıların yanı sıra kamu kurumları ve bölgesel şartlara uyum sağlama konusunun da ilahiyat öğrencileri için önemli bir kaygı kaynağı olduğunu göstermektedir. Özellikle *idari ve mesleki iletişim kaygıları* kodunun yüksek frekansı (f=14), öğrencilerin hiyerarşik yapılanma içinde üstlerle ve meslektaşlarla sağlıklı iletişim kuramamaktan endişe duyduklarını ortaya koymaktadır. Oysa nicel bir araştırmada ilahiyat öğretmen adaylarının “okul yönetimi merkezli” ve “uyum merkezli” kaygı düzeylerinin düşük olduğu bildirilmiştir.⁵⁷ Bu durum, anketlere yansımayan fakat öğrencilerin zihinlerinde var olan bürokratik engeller ve iletişim sorunlarına işaret etmektedir. Uyum sağlayamama endişesi ve *bölgesel koşullara ilişkin* kaygılar da belirgindir. Öğrenciler atanacakları bölgenin

⁵⁵ Bayramali Nazıroğlu, “İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları* ed. Mustafa Köylü (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018), 169-208.

⁵⁶ Mehmet Ali Kirman – Rıdvan Demir, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları: Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği”, *Antakiyat* 1/1 (Kasım 2018), 1-21.

⁵⁷ Erdoğan, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki”, 797-818.

kültürel ve fiziki şartlarına uyum sağlayamamaktan korkmaktadır. *Fiziksel altyapı yetersizlikleri ve güvenlik sorunları* da dile getirilen diğer bölgesel kaygılar arasındadır. Özellikle kırsal ya da imkânları kısıtlı bölgelere gönderilecek ilahiyat mezunları, sınırlı kaynaklar ve kişisel güvenlik riskleri konusunda tedirginlik yaşayabilmektedir. Son olarak, *eğitim sistemine ilişkin kaygılar*, öğrencilerin sadece kendi durumlarını değil ilahiyat eğitim-öğretimindeki genel yapıyı da sorguladıklarını göstermektedir. Literatürde, ilahiyat alanındaki iyileştirme girişimlerinin genellikle kısa vadeli hedefler doğrultusunda şekillendiği ve çoğu zaman “popülizme ve yüzeyselliğe” yenik düşerek kalıcı çözüm üretmekte yetersiz kaldığı dile getirilmektedir.⁵⁸ Bu bağlamda öğrenciler, mezuniyet sonrası karşılaşacakları kurumsal ortamın ve sistemin istikrarsızlığı konusunda kaygı duymakta, kamu kurumlarındaki yapısal sorunların mesleki ideallerini ve ifade alanlarını sınırlayabileceğini düşünmektedirler. Bu tartışma, ilahiyat öğrencilerinin kamu kurumları, idari yapı, bölgesel şartlar ve ifade özgürlüğü ekseninde yaşadıkları mesleki kaygıların, güncel akademik bulgularla büyük ölçüde örtüştüğünü ve anlamlı bir bütün oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

3.7. Mesleki Kaygının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

468

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarında cinsiyete dayalı belirgin farklılıklar gözlenmektedir. Nitekim alan yazında kadın öğrencilerin mesleki kaygı düzeylerinin erkeklere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek bulunduğunu gösteren çok sayıda çalışma vardır.⁵⁹ Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği yapısal farklılıklar ve geleceğe yönelik beklentilerle yakından ilişkili olabilir. Kadın öğrenciler mesleki yaşamlarında karşılaşabilecekleri engeller veya rol çatışmaları konusunda daha fazla endişe duyma eğilimindedir. Özellikle atanma ve kariyer olanakları, mesleki yeterliliklerini kanıtlama, iş hayatında iletişim kurma ve çalışma ortamına uyum sağlama gibi konulardaki kaygıları, erkek öğrencilere göre daha yüksek frekansta dile getirmektedirler. Bu eğilim, kadınların mesleklerinde kabul görme ve başarılı olma isteğinin yanı sıra geleneksel olarak ev içi sorumluluklarla çalışma hayatını dengeleme zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Nitekim İslami ilimler alanındaki bir araştırma da, kadınların mesleki bakış açısı ve geleceğe dair korkularının erkeklere göre daha baskın olduğunu, bunun da onların kaygı düzeylerini yükselttiğini

⁵⁸ Nazıroğlu, “İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Sorunları”, 169-208.

⁵⁹ Arslan vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 161-171; Kuşcalı, “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeyleri”, 193-210.

vurgulamaktadır.⁶⁰ Aynı şekilde, öğretmen adayları üzerinde yapılan çalışmalarda da kadınların gerek genel kaygı gerek mesleki kaygı puanlarının erkeklerden anlamlı biçimde yüksek olduğu rapor edilmiştir.⁶¹ Bu bulgular, kadın öğrencilerin atanma güvencesi ve kariyer gelişimi gibi konularda neden erkeklere nazaran daha kaygılı olduklarını akademik düzeyde doğrulamaktadır. Öte yandan erkek öğrencilerin ekonomik kaygıları kadınlara göre daha fazla vurgulamaları, kültürel olarak erkeğe atfedilen “aile geçimini sağlama” rolüyle açıklanabilir. Dolayısıyla erkekler, bu baskıyı daha yoğun hissedip ekonomik istikrarı sağlayamamaktan endişe duyarken, kadın öğrenciler ekonomik kaygıları biraz daha arka planda bırakıp daha çok mesleki ortam ve yeterlik konularına odaklanmaktadır.

3.8. Mesleki Kaygı ve Sınıf Düzeyi Değişkeni

Sınıf düzeyine göre belirginleşen mesleki kaygı farklılıkları, öğrencilerin gelişimsel farkındalık ve mesleki deneyim düzeylerindeki artışla açıklanabilir. İlahiyat fakültesi 1. sınıfındaki öğrencilerin kaygılarının büyük ölçüde atanma ve ekonomik güvencelere odaklanması, mesleğin henüz teorik ve uzak bir hedef olduğu erken dönemde iş bulma ve maddi istikrar gibi dışsal faktörlere duyulan ihtiyacı yansıtmaktadır. Bu öğrenciler, mesleki uygulamaya girmeden önce gelecek belirsizliği içinde atanma konusunda endişe duyarken, henüz sınıf ortamı ve öğretmenlik becerileriyle yüzleşmedikleri için iletişim veya yeterlik gibi alanlarda daha az kaygı belirtmektedirler. Nitekim Arslan ve arkadaşlarının⁶² çalışmasında da 1. sınıf öğretmen adaylarına kıyasla 3. sınıfların “öğrenci/iletişim merkezli” kaygılarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, mesleki eğitim ilerledikçe ve uygulama deneyimi kazandıkça öğrencilerin sınıf içi iletişim, pedagojik etkileşim ve öğrenci yönetimi gibi konularda farkındalıklarının artmasıyla örtüşmektedir. Aynı araştırmada 4. sınıf öğrencilerinin “atanma merkezli” kaygılarının 2. ve 3. sınıflara göre daha düşük çıkması, son sınıfa gelen bireylerin kamu ataması ve iş bulma konularında belirli bir bilgililik ve kabul düzeyine ulaşarak bu konudaki kaygılarını kısmen yönetebildiklerini düşündürmektedir.

Öte yandan, 4. sınıf öğrencilerinin mesleki yeterlilik, etkili iletişim, sosyal uyum ve kurumsal rollere ilişkin kaygıları daha yüksek frekansta dile

⁶⁰ Kuşcalı, “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeyleri”, 193-210.

⁶¹ Arslan vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 161-171.

⁶² Arslan vd., “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 161-171.

getirmesi, kariyer yakınlığı faktörünün bir sonucudur. Mezuniyete yaklaşan öğrenciler, öğretmenlik uygulaması gibi saha deneyimleri sayesinde gerçek sınıf ortamıyla ve okul kültürüyle yüzleşerek kendilerini değerlendirme fırsatı bulurlar. Bu durum, özgüvenlerini sınamalarına ve “iyi bir öğretmen olabilir miyim?” endişesini yoğun yaşamalarına yol açmaktadır. Nitekim Parasız ve diğerlerinin⁶³ müzik öğretmeni adaylarıyla yaptığı çalışmada, mezuniyete yaklaştıkça mesleki kaygı düzeylerinin belirgin biçimde arttığı rapor edilmiştir. Benzer şekilde, son sınıfta artış gösteren iletişim ve yeterlik kaygıları literatürdeki gelişimsel kaygı modelleriyle de uyumludur. Fuller’in öğretmen gelişimi kuramı, başlangıçta daha çok benlik ve işe giriş odaklı kaygıların, deneyim arttıkça görev ve etki odaklı kaygılara evrildiğini öne sürmektedir. Nitekim alan yazında farklı branşlardaki öğretmen adayları arasında da üst sınıflarda mesleki kaygının yükseldiği gösterilmiştir.⁶⁴ Örneğin, güzel sanatlar eğitimi alan öğretmen adaylarında yapılan bir çalışmada sınıf düzeyi arttıkça genel mesleki kaygı düzeyinin anlamlı biçimde yükseldiği saptanmıştır.⁶⁵ Bu bağlamda, gelişimsel farkındalık ve mesleki bilgililik düzeyinin artmasıyla 4. sınıfların daha karmaşık ve içsel kaygılar geliştirmesi doğal görülmektedir. İlk yıllardaki dışsal ve belirsizlik kaynaklı endişelerin, son yıllarda yerini mesleğin icrasına ve profesyonel kimliğe ilişkin endişelere bırakması hem bu araştırmanın bulgularını desteklemekte hem de diğer akademik çalışmaların ortaya koyduğu bir eğilimle paralellik göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

1. Öğrencilerin en öne çıkan kaygısı atanamamaktır. Bu bağlamda yeterli puanı alamamak, dönem uzatmak, istenmeyen bölgelere atanmak gibi endişeler de dile getirilmiştir. Ayrıca sınav sisteminin zorluğu, mezun sayısının fazlalığı, kontenjan yetersizliği, sosyal çevre baskısı ve torpil algısı da atanma kaygısını artıran başlıca etkenlerdendir.

⁶³ Gökalp Parasız vd., “Müzik Öğretmeni Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bireysel Çalgıları ve Sınıf Düzeyleri Bakımından İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (Mart 2021), 125-138.

⁶⁴ Hatice Altın Selek, *Liselerde Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Kaygı Düzeyleri (Denizli İli Merkezefendi İlçe Örneği)* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁶⁵ Meral Kurtuldu – Hilal Ayaydın, “Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/2 (Aralık 2010), 123-142.

2. Öğrencilerde mesleki yeterlilik endişesi yaygındır. Öğrenciler, mesleki yeterliliği sağlayamamak, toplumsal sorumlulukları yerine getirememek, değişen nesillerle başa çıkamamak, teknolojiyi takip edememek ve dinîsorulara tatmin edici cevap verememek gibi konularda kaygı duymaktadır.

3. Öğrencilerin iletişim kaygıları dikkat çekicidir. Katılımcıların önemli bir kısmı öğrenciler, kursiyerler, cemaat ve velilerle etkili iletişim kurma konusunda yetersizlik hissetmektedir.

4. Öğrencilerde ekonomik kaygılar belirgin değildir. Ancak bazıları maaşların temel ihtiyaçlara yetmemesinden, büyük şehirlerde yaşam zorluğundan, ülkenin ekonomik durumundan ve zaman zaman yaşanabilecek maddi sıkıntılardan endişe etmektedir.

5. Öğrenciler mesleklerinin toplumsal algısına ilişkin endişe yaşarken diğer yandan da dışlanmaktan korkmaktadır. Katılımcılar toplum tarafından yeterli görülmemeye, sürekli eleştirilmeye maruz kalma ve mesleklerinin itibarsızlaştırılması gibi algılarla karşı karşıya olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca dinî kimliğe yönelik sosyal sınırlamalar, din-paranın ilişkilendirilmesi, dış görünüş nedeniyle dışlanma ve farklı sosyal çevrelere uyum sağlayamama gibi kaygılar da öne çıkmaktadır.

471

6. Öğrenciler kurumsal ve bölgesel kaygılar taşımaktadır. Katılımcılar, çalışacakları kurumlarda politik veya ideolojik baskılarla karşılaşabileceklerinden fikir beyan etmekte zorlanacaklarından ve kurumsal uyum sağlayamamaktan endişe duymaktadır. Ayrıca eğitim sistemine güvensizlik, idari iletişim sorunları, altyapı eksiklikleri ve güvenlikten de endişe etmektedirler.

7. Öğrencilerin mesleki kaygıları cinsiyete göre farklılıklar göstermektedir. Genel kaygı alanları benzer olsa da kadın öğrenciler daha çok mesleki yeterlilik ve performansa, erkek öğrenciler ise atanma ve kariyer olanaklarına dair kaygı yaşamaktadır.

8. Öğrencilerin yaygın kaygıları sınıf düzeyine göre farklılaşmaktadır. 1. sınıf öğrencileri daha çok atanma ve ekonomik güvencelere odaklanırken 4. sınıf öğrencilerinde mesleki yeterlilik, iletişim becerileri ve kurumsal koşullarla ilgili kaygılar belirgin şekilde artış göstermektedir.

Sonuç olarak bu temaların her biri, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygılarının derin ve çok yönlü olduğunu göstermektedir. Mesleki kaygıların çözümü hem eğitim sürecinin hem de mezuniyet sonrası mesleki

destek sistemlerinin iyileştirilmesiyle mümkündür. Bu kaygıların aşılması öğrencilerin özgüvenini artıracak, mesleki başarılarını destekleyecek ve toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilecek bireyler olarak yetiştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak eğitimcilere, fakülte yöneticilerine, İlahiyat Fakültesi öğrencilerine, devlet kurumlarına (Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı), velilere ve topluma bazı öneriler sunulabilir. Öğrencilerin özellikle mesleki eğitimlerine ilişkin daha umut verici planlamaların yapılması önem arz etmektedir. İlahiyat fakültelerinde müfredatın sürekli güncellenmesi ve mesleki bilgi yeterliliğini artıracak programların modern gelişmelerle uyumlu hale getirilmesi sağlanmalıdır. Örneğin İlahiyat fakültelerinde öğrencilerin mesleki yeterliliklerini artırmak için daha fazla uygulamalı ders ve staj imkânı sunulmalıdır. Teorik bilginin yanı sıra, uygulama becerilerini geliştirecek çalışmalar, öğrencilerin meslek hayatına hazırlık düzeylerini artıracaktır. Özellikle öğrenci-öğretmen ve din görevlisi-cemaat iletişimini güçlendirecek eğitimlere ağırlık verilmelidir. Mesleki statüyü güçlendirmek için toplumsal faydaya odaklanan, mesleğin önemini vurgulayan etkinlikler artırılmalıdır. Öğrenciler kendilerini sadece mesleki anlamda değil, kişisel olarak da geliştirmelidir. Diksiyon, bilgisayar becerileri, zaman yönetimi gibi becerileri geliştirmeleri için dış kaynaklardan faydalanmaları, dijital platformlar ve ders materyalleri gibi eğitim teknolojileri konusunda bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır. İlahiyat öğrencileri için en yoğun kaygı olan atanma kaygısı ise atama sürecine dair belirsizliklerin giderilmesi ve adil bir atama sisteminin varlığıyla azaltabilir. Öğrencilerin atanma kaygılarını hafifletecek bilgilendirme ve rehberlik hizmetleri sunulmalıdır. İlahiyat fakültesi mezunlarına yönelik maddi destekler ve teşvikler sağlanmalı, öğretmenlik ve din görevlisi mesleklerinde maaş düzenlemeleri yapılmalıdır. Toplumda din eğitimi ve din görevlilerine yönelik olumsuz önyargıları ortadan kaldırmak için toplum bilinci oluşturulmalı, medya ve kamu kuruluşları aracılığıyla bu mesleklerin önemi vurgulanmalıdır. Aileler, öğrencilerin kariyer hedeflerini desteklemeli ve onların mesleki kaygılarını hafifletmek için cesaret verici bir tutum sergilemelidir.

Kaynakça

Akbulut, Serdar vd. “Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Journal of Education and New Approaches* 1/1 (Kasım 2018), 1-11.

Altın Selek, Hatice. *Liselerde Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Kaygı Düzeyleri (Denizli İli Merkezefendi İlçe Örneği)*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Altun, Eralp – Ateş, Alev. “Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmen Adaylarının Sorunları ve Geleceğe Yönelik Kaygıları”. *İlköğretim Online* 7/3 (Haziran 2008), 680-692.

Arslan, Rabia vd. “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/1 (Ocak 2023), 161-171. <https://doi.org/10.33206/mjss.1158406>.

Atmaca, Hasan. “Almanca, Fransızca ve İngilizce Öğretmenliği Bölümlerinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygıları”. *Electronic Turkish Studies* 8/10 (Aralık 2013), 67-76.

Aydın, Cüneyd vd. “Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Kaygı ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/13 (Haziran 2020), 73-106. 473

Baltacı, Abdullah – Coşkun, Mehmet Kürşat. “Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etme Nedenleri: İlahiyat Fakültesi Mezunları Üzerine Bir Araştırma”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2 (Haziran 2024), 419-433. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1118141>.

Bozdam, Ahmet – Taşgın, Özden. “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi* 13/1 (2011), 44-53.

Bozgün, Kayhan – Akın-Kösterelioğlu, Meltem. “Öğretmen Adaylarında Tükenmişliğin Yordayıcısı Olarak Mesleki Kaygı”. *SETSCI-Conference Proceedings* 3 (Aralık 2018), 1120-1123.

Brannon, Diana. “Learning from Families: Pre-Service Teachers’ First Interactions with Parents”. *Networks: An Online Journal for Teacher Research* 16/1 (2017). <https://dx.doi.org/10.4148/2470-6353.1052>.

Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 35. Basım, 2008.

- Cabı, Ebru – Yalçınalp, Semra. “Öğretmen Adaylarına Yönelik Mesleki Kaygı Ölçeği (MKÖ): Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 44 (Haziran 2013), 85-96.
- Can, Fatih – Bozgün, Kayhan. “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri ile Konuşma Kaygıları Arasındaki İlişki”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 10/3 (Eylül 2021), 1124-1136.
- Cerrah, Lokman. “Erzurum Kırsalında Din Görevlisi Algısı (Erzurum/Oltu Örneği)”. *EKEV Akademi Dergisi* 87 (Eylül 2021), 341-362.
- Çanakcı, Ahmet Ali. “Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği”. *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 1/2 (Aralık 2015), 253-282.
- Çelen, Aylin – Bulut, Devrim. “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Mesleğe Yönelik Kaygılarının Belirlenmesi (AİBÜ Örneği)”. *The Journal of Academic Social Science* 18/18 (2019), 247-261.
- Çınar, Burhan – Yenipınar, Uysal. “Turizm Rehberliği Bölümü Öğrencilerinde Genel Öz Yeterlilik Algısı, Mesleki Kaygı ve Mesleği Yapma Niyeti İlişkisi”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 30/3 (Aralık 2019), 153-162.
- Deniz, Sabahattin – Tican, Canses. “Öğretmen Adaylarının Öğretmen Öz-Yeterlilik İnançları ile Mesleki Kaygılarına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/4 (Aralık 2017), 1838-1859.
- Dilmaç, Oğuz – Topal, Güneş. “Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Mesleki Kaygılarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi”. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/1 (Ocak 2017), 383-403.
- Dueck, Bryce S. – Loucks, Torrey M. – Pelletier, Gabrielle – Daniels, Lia M. “Reducing Pre-Service Teachers’ Public Speaking Anxiety through a Virtual Reality Intervention”. *Journal of Student Research* 13/3 (2024), 1–15.
- Dursun, Sadık – Karagün, Elif. “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi: Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24 (Aralık 2012), 93-112.
- Erdoğan, İrfan. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki”. *Eskiyeni* 45 (Eylül 2021), 797-818. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.954088>.

- Ergin, Ahmet vd. "Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi 5. ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Sürekli Kaygı ve Mesleki Kaygı Düzeyleri ve Bunları Etkileyen Etkenler". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi* 3/3 (Aralık 2016), 16-21.
- Gerçek, Merve. "Mesleki Kaygı ve Kariyer Uyumluluğu Arasındaki İlişkiler: Öğretmen Adayları Açısından Bir İnceleme". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2018), 297-312. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.401010>.
- Gizir, Cem Ali. "Orta Doğu Teknik Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Problemleri Üzerine Bir Çalışma". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/2 (2005), 196-213.
- Gözler, Alpaslan vd. "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Başarı Yönelimleri ile Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/1 (2017), 189-211.
- Gümrükçü-Bilgici, Bahar – Deniz, Ümit. "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygılarının Bazı Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi". *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 5/1 (2016), 53-70.
- Gün, Ayşegül. "Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Yeterlik Algıları Ve Pedagojik Formasyon Programına İlişkin Görüşleri: Amasya Üniversitesi Örneği: Amasya Üniversitesi Örneği". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (Haziran 2017), 125-171. <https://doi.org/10.18498/amauiufd.325833>.
- Güngör, Coşkun – Gül, İbrahim. "Öğretmen Adaylarının Öz Yeterlik Algıları ile Mesleki Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (Ocak 2021), 774-811.
- İpek, Yasemin vd. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretim Süreçlerinin Kariyer Eğilimi ve Stresi Açısından İncelenmesi". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/1 (Ocak 2024), 368-395.
- Kalemoğlu – Varol, Yaprak vd. "Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarını Yordama Gücü". *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 12/2 (Ağustos 2014), 113-123.
- Kara, Ahmet. *Müzik Öğretmeni Adaylarının Kişilik Özellikleri ve Mesleki Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

<https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/56045>

- Karslı, Necmi. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Dindarlık”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (Temmuz 2021), 220-249.
- Kaya, Mevlüt – Nazıroğlu, Bayramali. “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/26-27 (Eylül 2008), 25-53.
- Kaya, Mevlüt – Varol, Kübra. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Süreklili Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (Eylül 2004), 31-63.
- Kirman, Mehmet Ali – Demir, Rıdvan. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları: Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği”. *Antakiyat* 1/1 (Kasım 2018), 1-21.
- Köktaş, Muhammed. “Din Görevlilerinin Toplumsal Temsil Rollerine İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/1 (Haziran 2022), 289-308.
- Köylü, Mustafa. “Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1991), 181-212
- Kurt, İbrahim. “Öğretmen Adaylarının Branşlara Yönelik Algıları ve Branşlararası Statü Sıralaması”. *Milli Eğitim Dergisi* 49/226 (Mayıs 2020), 103-120.
- Kurtuldu, Meral – Ayaydın, Hilal. “Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/2 (Aralık 2010), 123-142.
- Kuru, Oğuzhan. “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Mesleğe İlişkin Kaygılarının İncelenmesi”. *EKEV Akademi Dergisi* 74 (2018), 269-286.
- Kuşcalı, Ali. “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Mütefekkir* 6/11 (2019), 193-210. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.584413>.
- Manav, Özgür. “Ataması Yapılmayan Öğretmenlerin İşsizlikle Baş Etme Durumları”, *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 7/2 (Aralık 2022), 459-473.
- Musayev, İslam – Akcan, Hatice Kübra. “Yüksek Din Öğrenimi Gören

Öğrencilerin İş Bulma Kaygısı: Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (Haziran 2022), 47-66.

Nazıroğlu, Bayramali. "İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Sorunları". *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*. ed. Mustafa Köylü. 169-208. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018.

Olgun, Cem Koray. "Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği". *Sosyoloji Notları*, 66-70.

Ozan, Ömer. *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Özen, Raşit vd. The Relationship between Pre-service Teachers' Lifelong Learning Tendencies and the Quality of University Life. *The Anthropologist* 24 (2016), 105-112.

Özalp, Ahmet. "Farklılıkların Gölgesinde: İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma ve Entegrasyon Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Eskiye* 56 (Mart 2025), 155-188.

Özdemir, Şuayip. "Göreve Yeni Başlayan Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri". *Hikmet Yurdu: Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 5/10 (2024), 13-31.

Özen, Raşit – Öztürk, Duygu Saniye. "The Relationship between Pre-service Teachers' Lifelong Learning Tendencies and Teaching Profession Anxiety Levels". *Universal Journal of Educational Research* 4/12A (2016), 7-15. <https://doi.org/10.13189/ujer.2016.041302>

Parasız, Gökalep vd. "Müzik Öğretmeni Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bireysel Çalgıları ve Sınıf Düzeyleri Bakımından İncelenmesi". *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (Mart 2021), 125-138.

Sadıkoglu, Murat vd. "Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeyleri". *Journal of International Social Research* 11/56 (Haziran 2018), 629-637.

Satılmış, Nuray. "Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Akademik Özyeterlik ve Mesleki Kaygılarının İncelenmesi". *Herkes için Spor ve Rekreasyon Dergisi* 4/2 (2022), 52-59. <https://doi.org/10.56639/jsar.1208608>

Tosun, Muhammed. *Din Görevlilerinde Olumsuz Değerlendirilme Korkusu-Özgüven İlişkisi (Afyonkarahisar Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Uludağ, Gökhan vd. "Polis Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/2 (Ekim 2014), 75-94.

Uluyol, Çelebi – Şahin, Sami. "Pedagojik Formasyon Öğrencilerinin Öğretmen Kimliği ve Mesleki Kaygı Durumlarının İncelenmesi". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 22/4 (Aralık 2018), 1051-1072.

Uygun, Kamil vd. "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi". *Electronic Turkish Studies* 11/21 (Haziran 2016), 417-436.

Uzundağ, Halil İbrahim vd. "Beden Eğitimi ve Spor Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Durumunun İncelenmesi". *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* 1/3 (2020), 119-129.

Ünlü, Hüseyin – Erbaş, Mustafa Kayıhan. "Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Akademik Öz-Yeterlikleri ve Mesleki Kaygıları". *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi* 2/1 (Haziran 2018), 15-25. —478

Yıldırım, Ali – Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

Yılmaz, Macid. "İlahiyat Fakültesi Mezunlarına Verilen Pedagojik Formasyon Eğitiminin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkileri". *Bilimname* 28/1 (2015), 287-310.